תנ״ך · אחרונים · חיד״א · חומת אנך · כתובים

חומת אנך על איוב

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חומת אנך על איוב

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חומת-אנך-על-איוב/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 5
פרק ג 6
פרק ד 7
פרק ה 8
פרק ו 9
פרק ז 11
פרק ח 12
פרק ט 13
פרק י 14
פרק יא 15
פרק יב 16
פרק יג 17
פרק יד 18
פרק טו 20
פרק טז 21
פרק יז 21
פרק יח 22
פרק יט 23
פרק כ 24
פרק כא 25
פרק כב 26
פרק כג 28
פרק כד 28
פרק כה 30
פרק כו 30
פרק כז 31
פרק כח 32
פרק כט 33
פרק ל 34
פרק לא 36
פרק לב 37
פרק לג 38
פרק לד 40
פרק לה 42
פרק לו 42
פרק לז 43
פרק לח 44
פרק לט 46
פרק מ 46
פרק מא 47
פרק מב 49

פרק א

פסוק א

איש היה בארץ עוץ וכו'. הראב"ע והרשב"ץ בספר אוהב משפט (הנדפס במקרא חדשה) דחו דברי האומרים איוב לא היה והרשב"ץ כתב דנחלקו רבותנו בזה ע"ש וק"ק דפ"ק דבתרא דף ט"ו נדחו דברי האומר לא היה מדכתיב שמו ושם עירו. והכי אמרינן בעירובין דף ס"ג דהוזכר בעובדא דהתם שמו ושם עירו שלא נאמר משל היה עיין:

תם וישר. בהנהגה המדינית. ירא אלהים וסר מרע בהנהגת עבודת ה':

פסוק ב

ויולדו לו שבעה בנים ושלש בנות. יש מי שפירש דהמספר השביעיי והמשולש משובח שבמספרים ונתברך בהם:

פסוק ד

והלכו בניו ועשו משתה. לשון הוה כי כן יעשו תמיד לפעמים ברצותם במשתה או פעם א' בכל שנה. הרמב"ן ז"ל בפירושו:

פסוק ה

וישלח איוב ויקדשם. פירש הרמב"ן ז"ל ויקדשם מאשה ואפשר לומר ויקדשם שלא יעשו מלאכה כמ"ש התוספות בפסחים דף ן' משם הירושלמי דיחיד ביום שמביא קרבן אסור במלאכה ע"ש ואפשר דאיוב הנהיג לבניו כן ביום שמקריב קרבן עליהם שלא יעשו מלאכה:

פסוק ו

ויבא גם השטן וכו'. סט"א נחש גימטריא שטן עם הכולל:

פסוק טו

ותפול שבא ותקחם. בתרגום תרגם ונפלת בתכיף ליליית מלכת זמרגד וכו' ע"ש והוא חידוש וצריך ביאור ויש מקום לישבו:

פסוק כא

ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך. אמרו רז"ל וה' הוא ובית דינו ואפשר יהי שם רמז על השכינה שנקראת שם:

פרק ב

פסוק ז

איוב בשחין רע מכף. כתב בלקוטי תורה לרבינו האר"י ז"ל איוב בשחין רע מכף ר"ת אברם כי בעת העקידה שלא יקטרג על אברהם וימות יצחק נתן לו איוב למרק עונו לכן ר"ת אברם כי היה תמורת אברם עכ"ל ואע"ג דאמרו בזהר הקדוש דכל מקום שנאמר ויהי היום הוא יום ראש השנה והכא בריש ענינא כתיב ויהי היום והעקידה אמרו בפרקי ר' אליעזר שהיה ביום הכפורים. יש לומר דביום ראש השנה היה גלוי וידוע לפניו יתברך ענין העקידה וכדי שלא יקטרג אז על אברהם נתן לו איוב. ואע"ג דענין זה היה כשהיה שמו אברהם אפשר דנרמז אברם דמעת שהיה שמו אברם עלה במחשבה לפניו להצילו באיוב. ויתישב הטב ענין זה במ"ש רז"ל הרבה נסיונות היו ראויים לבא על אברהם אלא שבא איוב וקבל יסורין ואינו מובן מאי שיאטיה דאיוב לקבל היסורין בעד אברהם. וגם מה שרמז רבינו האר"י ז"ל בפסוק זה איוב בשחין רע מכף ר"ת אברם שנתן איוב תמורת אברם צריך ישוב. מה ענין איוב ואיזה סרך יש לו איוב לבא תמורת אברהם. אמנם יתישב הכל במה שאמרו רבינו האר"י ז"ל והמקובלים כי תרח בא בגלגול באיוב וסבל כל יסורין שסבל לכפר עונותיו. ובתחילה אברהם אע"ה נתנסה עשר נסיונות לכפר על תרח אביו ואכתי פשו עונות תרח והנה הוא בא בגלגול איוב וסבל הוא עצמו שארית עונותיו. ובזה יובן מאמר רז"ל הנזכר וגם רמז רבינו האר"י ז"ל בפסוק שלנו ואפשר לרמוז כי תיבות בשחין רע גימטריא הוא היה תרח. ולפי מה שרמז רבינו האר"י ז"ל יש לרמוז ויעקוד את יצחק בנו ר"ת איוב. כי בזה המקטרג לא יקטרג על אברהם ויצחק ע"ה. וכתבו גורי האר"י ז"ל דאיוב לקה בשחין רע על שבא על אמתלאי נדה וי"א שבא עליה בעל כרחה ולכן היא לא לקתה בשחין והיא נתגלגלה בדינה ובא עליה שכם ולקח את כל זוהמתה בסוד ותהי נדתה עליו:

פסוק ט

ותאמר לו אשתו וכו'. פירש הרמב"ן ז"ל כי האשה הזאת יריאת ה' על מנת לקבל פרס והוא השיב לה את הרע לא נקבל כי עבודה מאהבה שלא על מנת לקבל פרס:

פסוק יא

וישמעו שלשת רעי איוב וכו' ויועדו יחדיו. פ"ק דבתרא אמר רב יהודה אמר רב מלמד שנכנסו כלם בשעה אחת ותנא בין כל אחד ואחד ש' פרסה מנא הוו ידעי כלילי הוו להו וא"ד אילני הוו להו כיון דכמישי הוו ידעי. והמתרגם תרגם ושמעו תלתא חברי איוב וכו'

כד חמו אילני פרדסיהון די יבישו ולחם סעודתהון אתהפיך לבסרא חייא וחמר משתיהון אתהפך לדמא ואתו גבר מאתריה וכו' ע"ש:

פרק ג

פסוק ג

יאבד יום אולד בו וכו'. אפשר במ"ש המקובלים שהיום שנולד בו האדם מזלו בריא וחזק בכל שנה ובזה פירש גדול אחד מ"ש ולא זכר כי היא עת הלידה וכו' לכן איוב קלל את יום לידתו. גם אמרו בזהר הקדוש ע"פ ויקרבו ימי ישראל דכל הימים שסיגל בהם תורה ומצוות מתקרבין ומיחדים ואשר לא קיים בהם תורה ומצות ועשה עבירות אותם הימים נדחים ויחנו בחסרו"ת. ואפשר שז"ש היום ההוא יהי חשך אל ידרשהו אלוה ממעל לבא במנין שאר הימים הטובים אשר הם מתוקנים במעשים טובים:

פסוק ד

ואל תופע עליו נהרה. שמעתי בשם הרב הגדול מהר"ר אברהם יצחקי ז"ל שפירש במ"ש רז"ל ע"פ ויזרח לו השמש שמש ששקעה בעבורו עתה זרחה. וכן אמרו שמש ששקעה בפטירתו של אחז זרחה ברפואתו של חזקיהו הע"ה. ונמצא דהשמש אם שקעה איזה שעות ביום אחד היא זורחת אותם שעות ביום אחר. עתה אמר איוב היום ההוא יהי חשך. ולא יזרח ביום אחר תמורת מה שהחשיך וז"ש ואל תופע עליו בשבילו נהרה ויש מי שפירש דכונתו באומרו יאבד יום אולד בו והלילה וכו' שמהיום ההוא והלאה לא תהר אשה בלילה ההוא ולא יולד ביום ההוא שום ולד מעולם מאחר שמערכת לילה ויום ההוא כל כך רעה שבאו עליו כל הרעות האלה לכן אותו יום ולילה יאבדו שלא יולד בהם שום אדם:

פסוק יג

ישנתי אז ינוח לי. הקדמונים נתנו סימן למ"ש הרמב"ם ז"ל דכ"ד שעות של היום. ח' מהם יכול לישן וח' לת"ת ומצות וח' למשא ומתן וזה סימן ישנתי א"ז גימטריא ח' וח' למשא ומתן והסימן כי א"ז תצליח. וח' ללימוד והסימן וא"ז תשכיל אלו דבריהם ז"ל ומזה הולידו תולדות כאשר אני עני כתבתי במקום אחר בס"ד:

פסוק כ

למה יתן לעמל אור וחיים למרי נפש. אפשר לרמוז לדעת הרב יפה תואר ב"ר פרשה ס"ה דאסור להמית עצמו לכפר עונותיו ז"ש למה יתן חיים למרי נפש דייקא דנפשם מרה להם בעונם ואסר למות למה להם חיים טוב היה שיוכלו למות לכפר עונם ותנוח נפשם:

פסוק כב

השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר. שמעתי משם מר זקני החסיד העניו כמהר"ר ישעיא אזולאי זלה"ה שהיה מפרש דאיזבל לא נשאר ממנה כי אם הגולגולת וכפות הידים והרגלים וקברום ואמרו רז"ל בזכות שהיתה מרקדת לפני הכלה ברגליה ומטפחת בידיה ומרכנת בראשה ולכן זכו להקבר. וז"ש השמחים אלי גיל דהיינו האברים השמחים לקראת הכלה הרגלים וכפות הידים והגולגולת אלו ימלטו מהגזרה שלא יאכלום הכלבים ישישו כי ימצאו קבר שזכו לקבורה:

פסוק כה

כי פחד פחדתי וכו'. דאע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי כמ"ש פ"ק דמגילה. ואפשר כי פחד פחדתי על בני ויאתיני ומאשר יגורתי על עצמי ויבא לי והנה איוב סבר שכל מקרי האדם הן הם מוגבלים ומסודרים לפי המזל השולט בעת ההריון והלידה ויתרעם ח"ו על המקום שסידר הנהגה זו:

פרק ד

פסוק ג

הנה יסרת רבים וכו'. יודעים אנו כך כי היית מוכיח לרבים לישב דעתם בצערם. ואיך עתה שנגעו היסורין בך כי עתה תבא אליך ותלא ואיך לא זכרת מה שהיית אומר לאחרים. הלא יראתך כסלתך י"מ לשון הבטחה דעתה נתגלה דיראתך הוא שהי"ל הבטחה שייטיב עמך תמיד ולא היתה יראתך שלימה:

פסוק ז

זכר נא מי הוא נקי אבד. פירוש מכל וכל ולפי דבריך שהכל תלוי לפי המזל לא יבצר מאיזה צדיק שהיתה הורתו ולידתו בעת מזל שאינו טוב ותזכור אותו. ואם תזכירהו אפשר שאני בקי בו שהיה לו איזה עון:

פסוק יב

ואלי דבר יגונב וכו'. פירוש דבר הנבואה הנגנב שגנבה הסט"א מהקדושה ומאותו הדבר לקחה אזני שמץ מנהו:

פסוק יז

האנוש מאלוה יצדק. וכי אפשר דאנוש יצדק בהנהגת העולם יותר מאלוה ח"ו ולכך נקט אנוש שהוא הפחות שבשמות שקרוי האדם דכלפי מעלה הוא פחות מאד ובריה קלה.

ימותו ולא בחכמה דכתיב והחכמה תחיה בעליה וכתיב ואתה מחיה את כלם דלא יש חיות אלא בשפע אור החכמה:

פרק ה

פסוק א

קרא נא היש עונך. אפשר דהכונה זאת לפנים ידענו שהיית תם וישר ירא אלהים וסר מרע ובו בפרק היית מתפלל על דבר ונענה והן עתה חטאת בדבריך והחטא גורם שלא ישמע עוד תפלתך והבט וראה קרא נא עתה שהטחת דברים כלפי מעלה היש עונך ואל מי מקדושים תפנה:

פסוק ז

כי אדם לעמל יולד ובני רשף יגביהו עוף. אמרו רז"ל לעמלה של תורה והראשונים אמרו ר"ת לעמל ללמוד ע"מ ללמד ואפשר ובני רשף שהם המזיקים יגביהו עוף מסירין זה מן התורה שנקראת עוף כמ"ש פ"ק דברכות ומיעצים שיהיה עמל בעניני העה"ז ולא בתורה. אולם אני אדרוש אל אל ואל אלהים אשים דברתי כלומר אם אני הייתי מדוכא ביסורין לא הייתי מתרעם כאשר אתה עושה אך אבקשה מאלהינו על זה. מפרשים:

פסוק ט

עושה גדולות ואין חקר. אי אפשר לחקרם ולדורשם. נפלאות עד אין מספר הגם שאנו רואים בעינינו הנפלאות אין בנו כח ודעת להבינם שנפלאותיו עד אין מספר על דרך דפירש הרב מהר"ש פרימו ז"ל בפסוק נורא תהלות עושה פלא שהכוונה שהוא יתברך נורא תהלות רבות ובעינינו אינו כי אם עושה פלא אחת וידענו שהם רבות מאד ובפרטות אנחנו לא נדע עכ"ד וז"ש נפלאות עין רואה נפלאות ויותר מהנגלה לעינינו הם נפלאות עד אין מספר:

פסוק י

הנותן מטר על פני ארץ. ר"ל בארץ ישראל שהיא העיקר ומשם יושפע שולח מים על פני חוצות בח"ל כמו שאמרו רז"ל:

פסוק יא

לשום שפלים למרום וכו'. מכל חלוקות אלו רצה להוכיח ההשגחה אלהית בכלל ופרט ושהכל בהשגחה מאת ה' מן השמים:

פסוק יז

הנה אשרי אנוש יוכיחנו אלוה ומוסר שדי אל תמאס. אפשר במ"ש משם מהר"ם אלשיך ז"ל דיש שני מיני יסורין האחד הוא למרק עונותיו והשני הוא כי אין לו עון ובאים עליו יסורין להרבות שכרו והיסורין שהם לכפרת עונותיו נקראים מוסר והשני שהם יסורין להרבות שכרו הם נקראים תוכחת להוכיח לכל צבא השמים שראוי והגון לקבל שכר ועפ"ז אפשר שז"ש הנה אשרי אנוש ואמרו רז"ל דכי כתיב הנה לשון שמחה והיינו דקאמר הנה יש לשמוח ונאמר בו אשרי מי שזכה שיוכיחנו אלוה להרבות שכרו. ויש לו לשמוח. ומכ"ש כי היסורין שבאו לכפרה וזהו מוסר שדי אל תמאס כי הוא חייב ופורע חובו:

פסוק כז

הנה זאת חקרנוה. כתבו המפרשים שתכלית המענה שהחליט אליפז שהכל הוא בהשגחה אלהית ויסכל סברת איוב שהוא מסור ביד מערכת השמים ומקרה א' לצדיק ולרשע זהת"ד בקצור נמרץ:

פרק ו

פסוק ב

לו שקול ישקל כעשי וכו'. יש מי שפירש אם היו שוקלים כעסי שאני כועס על דבריך שהתרסת כנגדי כל כך עם מכאובי ושברי אשר גדלו מאד ישקל יותר כעסי על דבריך ומחול ימים יכבד על כן דברי לעו הם מגומגמים מרוב הכעס ומרוב הכאב:

פסוק ו

אם יש טעם בריר חלמות. כתבו גורי האר"י זצ"ל בריר"ר ר"ת ברית ראש ידים רגלים פירוש כי יש באדם ד' יודין האחת יו"ד שבעטרה. והב' הראש עגולה כמו יו"ד. והג' יו"ד אצבעות ידים. והד' יו"ד אצבעות רגלים הם ד' יודין כנגד ד' יודין דשם ע"ב ואם האדם מתקן אלו הד' יודין עם טעמי המצות לעשותם בלב שלם אז מאירים עליו הד' יודין ונשאר משם ע"ב ל"ב וזהו ל"ב טהור ברא לי אלהים ושורה עליו שם ע"ב כד"א גומל נפשו איש חס"ד ואם ח"ו אינו מתקן ועוכר שארו אכזרי וזהו ואם לא יש טעם ח"ל מו"ת ה' יצילנו כי מנפש תסלק ע"ב ישאר נחש ואם מתקן ברי"ר גימטריא בית וזהו בחכמה יבנה בית בסוד שם היוצא מחכמה שהוא ע"ב:

פסוק יד

למס מרעהו חסד וכו'. בכתובות דף צ"ו אמר רבי יוחנן כל המונע תלמידו מלשמשו כאלו מונע ממנו חסד שנאמר למס מרעהו חסד רב נחמן בר יצחק אמר אף פורק ממנו יראת שמים שנאמר ויראת שדי יעזב ופירש רבינו מהר"י ן' מיגש ז"ל בתשובותיו כ"י דדריש למס מלשון מס שתלמידו חייב לשמשו כמו חיוב המס וכתוב בגליון מהרב עיר וקדיש מהר"ם הלוי נזיר ז"ל דכונתו דדריש למס כמו לא מס והכי קאמר מי שממאן לקבל המס מרעהו בתורה שהוא תלמידו שהוא שמושו ואומר לא מס כאלו אומר לא חסד עכ"ד ומאי דדריש רב נחמן בר יצחק אף פורק ממנו יראת שמים הדבר מבואר דכשהוא משמש לרבו מקיים עשה את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח ועיקרו ברבו מובהק דמורא רבך כמורא שמים. ורבו שמנע אותו מלשמשו לא הניחו לקיים את ה' אלהיד תירא והוי כפורק ממנו יראת שמים. והשתא א"ש טפי דה"ק לא מס מרעהו מי שאינו מקבל מס מרעהו שהוא תלמידו כמו שפירשו רבינו מהר"י מיגש ז"ל והרב מהר"ם נזיר ז"ל על ידי זה חסד ויראת שדי יעזוב כי יעזוב קאי אתרוייהו דמונע ממנו חסד ויראת שדי:

פסוק כד

הורוני ואני אחריש וכו'. אפשר להסמיך דין תוכחה ואם התלמיד יכול להוכיח לרב ואומר בקצור נמרץ דהרואה יראה בתשובות הרב שער אפרים סימן ס"ה ומשם באר"ה דיש סברות בענין זה דהוכח תוכיח יש מקום לומר דברה תורה כלשון בני אדם ואף אי לא אמרינן הכי יש לדרוש דהוכח הו"א פעם אחת כתיב תוכיח אפילו כמה פעמים ויש סברא דתלמיד לרב אינו מוכיח. ואף שאינו בדין תוכחה אם רבו עובר על ד"ת אומר לו למדתנו רבינו וכו' ואפשר שזהו הרמז הורוני ואני אחריש כדין רבו שראהו עובר על ד"ת אומר לו למדתנו רבינו וכו' ולא תוכחה. ולא תסברו שאני סובר דברה תורה כלשון בני אדם והיינו דקאמר הוכח תוכיח ומשום הכי אמרתי דתלמיד אינו מוכיח לרבו. הא ליתא דידעתי דאין לומר דברה תורה כלשון בני אדם וז"ש מה נמרצו אמרי יושר כי כל דברי תורה הענק תעניק השב תשיבם וכיוצא חזקים כראי מוצק והכל ללמד דעת דת ודין אבל עם כל זה אין לימוד שתלמיד יוכיח לרב דהא דכתיב הוכח תוכיח הכי דרשינן דהוכח הו"א פעם אחת ולהכי כתיב תוכיח אפילו כמה פעמים ואם כן מה יוכיח הוכח מכ"ם מה ראיה יש דתוכיח הוא מכ"ם שנאמר אפילו תלמיד לרב דהא אצטריך תוכיח ללמד דאפילו פעמים הרבה יוכיח לחבירו וז"ש הלהוכח מילים תחשובו דלהוכיח לחבירו כמה פעמים לא נפיק מהוכח וצריך מילים תחשובו שיהיו שני תיבות דמחדא לא מוכח אלא פעם אחד ומאחר שכן אין ראיה לתלמיד לרב הא ודאי לרוח אמרי נואש לרוח הם

משולים דבריכם בבלי דעת דתלמיד לרב אין להוכיח בדרך תוכחה אלא לומר למדתנו רבינו דתוכיח אצטריך להוכיח לחבירו כמה פעמים כדבר האמור:

פרק ז

פסוק א

הלא צבא לאנוש עלי ארץ. אפשר להסמיך בפסוק זה מ"ש קצת מפרשים בטעם שכר מצות בהאי עלמא ליכא כי האדם דומה למי שנשכר לזמן כמה שנים כי אין השוכר חייב כי אם בתשלום הזמן וכן האדם כל ימי חייו הוא משועבד לעבוד לאדון הכל בתורה ומצות והשכירות אינה משתלמת אלא בסוף דהיינו כשישלים ימיו וימות. ואחר זה בא בשכרו בג"ע. וזה רמז הלא צבא לאנוש עלי ארץ כי יש לו חק וזמן וכימי שכיר ימיו כל ימיו הם שכירות אחד ולזה אינו משלם שכר בעה"ז דעדיין לא נשלם השכירות. ואפשר עוד להסמיך מ"ש הראשונים ז"ל דקי"ל בעבד עברי חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים ובשכיר קי"ל דאין לו שכר על מה שעשה. ויש מי שתירץ דשכיר אינו אלא למלאכה אחת ולזה אינו משלם אלא מלאכתו אשר עשה אבל עבד עברי משועבד לכל המלאכות ונסתחפה שדהו. וי"מ שתירץ דשאני עבד עברי דקבל כל שכרו משא"כ גבי פועל דלא קבל שכרו. ולפ"ז יוצא הדין בשכר העה"ב דלתירוץ ראשון כיון דהצדיק הוא משועבד לכל המצות אף אם נאנס איזה זמן הקב"ה משלם שכר גם על הזמן שנאנס אבל לפי תירוץ שני כיון שלא קבל שכרו אין לו אלא שכר פעולתו אשר עשה דוקא. ואפשר זה רמז הכתוב הלא צבא לאנוש על הארץ יש לו זמן לעבוד עבודת ה' ולא תסבור דכיון דהוא משועבד לכל מלאכת הקב"ה אם נאנס נוטל שכרו גם על זמן האונס כתירוץ ראשון דע שאין הדבר כן אלא כימי שכיר ימיו דינו כשכיר דאין לו אלא פעולתו דהעיקר הוא כתירוץ שני דשאני עבד עברי דקבל שכרו וזה רמז כעבד ישאף צל ולא אמר כעבד יקוה פעלו דכבר קבלו מתחילה ולזה חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים משא"כ בשכיר דיקוה פעלו ולכן אם נאנס אין לו אלא שכר פעולתו וה"ה לאדם ששכרו לעתיד בעה"ב דאין לו אלא על שכר פעולתו והיינו דאמינא כימי שכיר ימיו. ולכן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל שאני בטל מעבודת ה' ומעשים טובים הם ירחי שוא וכו' ימי קלו וכו' ויכלו באפס תקוה ליטול שכר לעוה"ב דיש לנו דין שכיר:

פסוק ז

זכור כי רוח חיי לא תשוב. רבינו האר"י ז"ל כתב כי תרח נתגלגל באיוב והרב זרע ברך ח"ג משם המקובלים כתב כי רוח תרח הוא שנתגלגל באיוב וכמו שכתבתי אני עני

בדרשותי ואפשר כי הנה איוב מילין לצד עילאה ימלל ובא בפיו דברים שהם לחובתו ההוא אמר אמירה לגבוה זכור כי רוח חיי והוא להרבות היסורין כי יזכור שהוא רוח תרח ועל עוצם עונותיו צריך להרבות יסורין ור"ת רוח חיי לא תשוב לתרח:

פסוק יז

מה אנוש כי תגדלנו וכו'. בזה נראה בעיניו דסתר דעת אליפז דסבר דהכל בהשגחה דאי אפשר לומר כן כי מה אנוש וכו' להשגיח עליו וכ"ש בפרטי פרטות מפרשים. ודרך רמז ואסמכתא אפשר לרמוז כי ידוע דהעניו מרכבה לשכינה ומאן דאיהו זעיר איהו רב. וז"ש מה אנוש על דרך ונחנו מה. פירוש מה אנוש אם יחשוב האדם שאינו כלום ויהיה בעיניו כמי שאינו וז"ש מה אנוש זה גורם כי תגדלנו דמאן דאיהו זעיר איהו רב. וכי תשית אליו לב"ך שיהיה מרכבה לשכינה כי לב הוא כינוי לשכינה כידוע ותפקדנו לבקרים לשמרו מכל גזרות רעות וכמשז"ל דהעניו מבטל מעליו כל גזרות קשות ורעות ודרך מוסר אפשר כי הן האדם לא יקום בבקר להשכים לתפלה ולק"ש וטוען שאינו יכול לסיבת חולי אבל אם ירצה ללכת לדרך או למצוא איזה סחורה וכיוצא הוא קם בבקר בבקר וזה מכריע חובתו כי לצרכיו עומד בבקר ובריא אולם ולק"ש ותפלה אומר שיש לו חולי ולא יוכל לקום וזהו ותפקדנו לבקרים תרתי בקר שקם לצרכיו ובקר שהוא ישן ואינו חש לתפלה וק"ש ובזה יתחייב. ולרגעים דרך הלציי כמו שפירש הרב מהר"י חאגיז ז"ל ועל רגעי ארץ פירוש פונטילייו"ס. וזה ולרגעים שהוא מקפיד כל כך על כבודו ועל מילי דעלמא ואינו מקפיד לכבוד ה' וכבוד התורה והיינו ולרגעים תבחננו:

פרק ח

פסוק ב

ורוח כביר אמרי פיך. הוא ע"ד מש"ה אל תדברו גבוהה גבוהה. אם בניך חטאו וישלחם ביד פשעם אפשר במ"ש רבני אשכנז ז"ל דשתי שגגות נחשבות למזיד וסמוכות שלהם ממ"ש פ"ב דביצה דאחד שלא עירב עירובי תבשילין אמר ליה שמואל סמוך אדידי. ובפעם שנית אמר לו פושע את. וז"ש בניך חטאו בשוגג כמה פעמים ומהשגגות נעשו פשעים וישלחם ביד פשעם ומדרך מוסר אמר לו בדרך זה על בניו ואתיא מכללא דגם הוא כל יסורין ומכאובים אלה הם בתוכחות על עון דלא חשיד קב"ה דעביד דינא בדלא דינא. ולזה תכף אמר לו אם אתה תשחר אל אל רמז לו שיעשה תשובה על עונותיו:

פסוק ה

אם אתה תשחר אל אל. אפשר דר"ל שיתפלל בבקר שהוא עת רחמים אל מדת החסד ולזה נקט תשחר שיתפלל ויהיה בשחר אל אל מדת חסד. ואל שדי תתחנן שיאמר די לצרותיך כי שם שדי שאמר לעולמו די יאמר די לאנחותיך. ואמרו בזהר חדש שהמתפלל הבקר אור נשמעת תפלתו:

פסוק ז

והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד. אפשר במ"ש פ"ק דברכות דאם קבל היסורין מאהבה יראה זרע יאריך ימים ותלמודו מצליח בידו ורז"ל אמרו כל מקום שאמר הכתוב והיה הוא לשון שמחה. וזה רמז והיה ראשיתך מצער והיה אם תשמח ביסורין שקבלתם מאהבה ואתה שמח ביסורין אז ואחריתך ישגה מאד. ואפשר לומר כי אהבה הוא חסד והיסורין דין ומערב החסד עם הדין ומתמתקות הגבורות וע"י זה יהיה יחוד קבה"ו בהשפעת החסדים לגבורות. ורמוז בתיבת והי"ה דהוא רמז יחוד קבה"ו הרומזים לו"ה בשפע או"א הרומזים לאותיות י"ה וכמו שכתבתי אני עני במקומות אחרים באורך בס"ד:

פרק ט

פסוק טז

אם קראתי ויענני לא אאמין כי יאזין קולי. פירש הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו זלה"ה בההיא דתעניות דשמואל גזר תענית ובאו גשמים בלילה ואמר דזה אינו שבח לצבור אלא דומה למלך שאומר תנו לו ואל אראה פניו זהו אומרו אף שיענני לא אאמין כי יאזין קולי אלא שאדרבא דוחה אותי ליתן שאלתי שאינו רוצה לשמוע קולי:

פסוק כא

תם אני לא אדע נפשי וכו'. אפשר שהתחיל איוב להסתפק בענין הגלגול ואע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי ועלה בלבו דאפשר דכל היסורין על נפשו כי היא לא מטוהרה בגלגול שעבר וז"ש תם אני לא אדע נפשי אם היא חטאה בגלגול אחר ומכח אשר לא ידעתי ולא יש לי ידיעה אם תבא נפש החוטאת בגלגול על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה. וכפי זה יצדק מאד מה שפירש הרב מהר"ם אלשיך ז"ל פסוק באיוב חרה אפו על צדקו נפשו מאלהים כמו שנזכיר שם בעזר משדי:

פסוק לג

לא יש בינינו מוכיח ישת ידו על שנינו. פירש הרב הגדול מהר"ש אלגאזי ז"ל עם מ"ש הלכה כדברי המכריע והכרעה שלישית אינה מכרעת ופירש"י בנזיר דף נ"ג דהכרעה

שלישית היינו שאומר מקצת כזה ומקצת כזה דהמכריע צריך שיאמר כדעת אחד לגמרי וזהו לא יש בינינו מוכיח פירוש מכריע לפי שהמכריע שלנו אינו נקרא מכריע כי ישת ידו על שנינו שאינו אומר כאחד ממנו לגמרי רק במקצת אומר כדברי ומקצת אומר כדברי חברי והויא הכרעה שלישית. ולפי דעת התוספות דכשהלכה כדברי המכריע צריך שיזכיר החולק בדבריו שיש סברא לחלק אלא שאין נראה לו אז כשבא השלישי ויחלק ביניהם נקרא מכריע והלכה כמותו אבל כשהחולקים לא גילו בדבריהם אותו החילוק או שאומר דבר חדש זה מקרי הכרעה שלישית ואינה הלכה וזה אמר איוב לא יש בינינו מוכיח פירוש מין מוכיח שישת ידו וסברתו על שנינו שיכריע במה שדברנו שנינו אלא מכריע שלנו הוא אומר דבר חדש לא כמוני ולא כחבירי ואין זה מכריע:

פרק י

פסוק ז

על דעתך כי לא ארשע ואין מידך מציל. אמרו פ"ק דבתרא על פסוק זה אמר רבא בקש איוב לפטור את כל העולם כלו מן הדין אמר רבש"ע בראת שור פרסותיו סדוקות בראת חמור פרסותיו קלוטות בראת ג"ע בראת גהנם בראת צדיקים בראת רשעים מי מעכב על ידך. ומאי אהדרו ליה חבריה דאיוב האף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל ברא הקב"ה יצר הרע ברא לו תורה תבלין ופירש רש"י ז"ל שבקש לפטור וכו' לומר שאנוסים הם ע"י הקב"ה שברא היצה"ר וכו' ע"ש ובזה פירש הרב מהר"ר יהונתן ז"ל מ"ש פ"ב דברכות א"ל רב לר' חייא הני נשי במאי זכיין א"ל באקרויי בנייהו ומנטרן לגברייהו וכו' דמהא דפ"ק דבתרא שמעינן דהאדם אנוס מהיצה"ר. אמנם בתורה הוא מבטל היצה"ר ולא מקרי אונס דבידו לבטלו בתורה וז"ש הני נשי במאי זכיין ר"ל נוצחות היצה"ר עד"ש בהא זכנהו רבנן וכו' דהנשים פטורות מת"ת והם אנוסות ביד יצה"ר והיינו דשאל במאי זכיין לנצח היצה"ר ואינם אנוסות והשיב באקרויי בנייהו וכו' דחשוב כת"ת עכ"ד. ויש לחקור דנשי המון ישראל עמי הארץ דליכא מנטרן לגברייהו ורבות שלא יש להם בנים או אינן בבי רב במאי יתחייבו בדין כיון דאנוסות ביד יצה"ר ונראה דאם יש להן יראת שמים בזה מבטלות יצה"ר ודרך רמז תורה גימטריא ס"מ ל"י לבטלם גם יראת שמים יראה"ת גימטריא כמו תורה לבטלם והיינו דקאמרי חברי דאיוב תפר יראה ותגרע שיחה כלומר דביראה או בלימוד מבטלם וגם מי שיש לו ענו"ה בגימטריא ס"מ כתב רבינו האר"י ז"ל דאין ס"מ שולט בו. א"כ הנשים אף שלא יש להם תורה ביראה או ענוה מבטלות יצה"ר ואינם אנוסות. ודרך הלציי אפשר דרב ור' חייא נשיהם היו חזקות ותקיפות כמ"ש בש"ס

וז"ש א"ל רב לר' חייא הני נשי דידי ודידך שאין להם יראה שלימה ולא ענוה במאי זכיין במה מנצחות היצה"ר והשיב באקרויי וכו' ויש להם חלק בתורה:

פסוק יב

חיים וחסד עמדי ופקודתך שמרה רוחי. אפשר לומר במ"ש מר"ן ז"ל דצורך בריאת האדם בעה"ז לפי שעד שלא נברא הנשמה היתה נזונית בצדקה ומאן דאכיל דלאו דיליה בהיל לאסתכולי באפיה ולכך נברא כדי שילמוד ויקיים מצות ואם זכה אח"כ הנשמה נזונית בשכרה ויכולה לאור באור מלך חיים. וז"ש חיים שנותן לי חיים בעה"ז וחסד עשית עמדי שבראתני ופקודתך שמרה רוחי וא"כ יש לי שכר ונזון בשכר קיום המצות. א"נ אפשר במה שהקשו המפרשים על זה דהרי כתב הרמב"ן ז"ל על פסוק וצדקה תהיה לנו כי כל השכר שנותן הקב"ה לאדם בעבור המצות אינו נקרא שכר דהעבד מחויב לעבוד את רבו ומה שנותן לו לא יקרא שכר אלא צדקה וכפ"ז חזרה החקירה למקומה דמאחר שאפילו עבד בכל כחו וקיים המצות הנה שכרו יקרא צדקה א"כ מה הרויח האדם ליברא בעה"ז דהכל הוא צדקה ומאן דאכיל דלאו דיליה וכו'. ואפשר לתרץ דאם מוסיף גדרים וסייגים על המצוה ובחשק וזריזות על זה נוטל שכר ואינו צדקה. ומדוקדק בפסוק שדיבר בו הרמב"ן ז"ל וצדקה תהיה לנו כי נשמור וכו' כאשר ציונו ר"ל יקרא צדקה ולא שכר אם נעשה המצות כאשר ציונו אך אם נעשה גדר וכיוצא זה יקרא שכר וז"ש חיים וחסד עשית עמדי להביאני בעה"ז לקיים המצות כדי ליטול שכר ונזכה לאור באור החיים וכי תימא גם זה יקרא צדקה לז"א ופקודתך שמרה רוחי שמרה ר"ל שאני עושה משמרת וסייג וגדר וגם רוחי בכל תאותי וחשקי ועל זה יקרא שכר. א"נ אפשר במה שאמר הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה דאם מקיים מצוה אחת כתקנה בכונה שלימה זוכה לעולם הבא וזהו שאמר חיים וחסד עשית עמדי לזכות לעה"ב הגם כי ופקודתך שמרה רוחי מצוה א' לבד וזה חסד גדול כמדת טובך הגדול ורחמיך הרבים:

פרק יא

פסוק ז

החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא. אפשר דר"ל אפילו החקירות שיש בדיני שמים ובמערכות השמים אין אתה יכול למצוא כ"ש לידע הפתרונות והתשובות וז"ש אם עד תכלית שדי לעומק כל הענין תמצא ודאי כי לא ימצא והוא הרחק מאד מאד"ם:

פסוק ט

ארכה מארץ מדה וכו'. שמעתי שהכונה כמו שתאמר כמה אמות יש בבגד זה והאמה מזה בת ששה טפחים. כן התורה יש לה כמה מדות והמדה שבה מודדין היא ארוכה מארץ ורחבה אבל לא ידענו כמה מדות יש בתורה ולא ידענו אלא שהמדה שמודדין בה היא ארוכה מארץ ורחבה מני ים:

פסוק יד

אם און בידך הרחיקהו ואל תשכן באהליך עולה. פירש הרב החסיד כמהר"ר יעקב מולכו זלה"ה במאי דקיימא לן דאם גזל מריש ובנאו בבירה אינו חייב לסתור הבירה מפני תקנת השבים ואינו חייב אלא ליתן דמיו וזהו שאמר און בידך הרחיקהו כל זמן שהוא בידך הרחיקהו והחזירהו. ולא תבא לשכון בביתך עולה שאם תבנהו לבסוף לא תוכל לסתור הבירה ויהיה חטאת קבועה בבית. א"נ אפשר דהכונה און בידך הרחיקהו אם אתה עשית העול בעצמך ואף שאתה לא עשית אותו אלא בני ביתך וקרוביך אל תשכן באהליך עולה אף דעשאוהו אחרים דנפרעים ממך וכמו שאמרו רז"ל:

פרק יב

פסוק ב

אמנם כי אתם עם ועמכם תמות חכמה גם לי לבב כמוכם לא נופל אנכי מכם ואת מי אין כמו אלה. אפשר לרמוז בסברת הגאון הביאה הרמב"ן ז"ל בחידושיו פרק זה בורר דמופלא שבב"ד שנחלק עם אחרים חכמתו מכרעת והלכה כמותו דלא אמרו אחרי רבים אלא דכי הדדי נינהו. וז"ש אמנם כי אתם עם שאתם רבים. אתם סוברים כי עמכם תמות חכמה דהלכה כרבים. ואתם טועים בזה דלא נאמר הלכה כרבים אלא דכי הדדי נינהו. אבל גם לי לבב כמוכם ר"ל ככלכם. לא נופל אנכי בהיותי יחיד מכם שאתם רבים מפני שחכמתי גדולה מכם. שדעתכם לא חשיב שהרי דעתכם כדעת הדיוטות ואת מי אין כמו אלה שלא יש הפרש ביניכם להדיוטות:

פסוק ה

לפיד בוז לעשתות שאנן וכו'. אפשר להסמיך מ"ש רז"ל דמחשבה רעה בגוים מצרפה למעשה וז"ש לפיד גיהנם שהוא בוז לרשע לעשתות שאנן למחשבות שאנן הרשע שהוא שוקט וחושב מחשבות רעות. והוא נכון לנוטה מהיושר ועושה רע וז"ש למועדי רגל מלשון תמעד אשוריו:

פסוק י
אשר בידו נפש כל חי. פירוש נפש חיונית של בעלי חיים. ורוח כל בשר איש של בני האדם:

פסוק יב
בישישים חכמה וכו'. בש"ס בשבת דף קנ"ב תניא רבי ישמעאל ב"ר יוסי אומר ת"ח כל זמן שמזקינים חכמה נתוספת בהם שנאמר בישישים חכמה וכו' ועמי הארץ כל זמן שמזקינין טפשות ניתוסף בהם שנאמר מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח ופירש רש"י ז"ל על כרחך מדקשו קראי אהדדי חד מתוקם בחכמים וחד בזקנים של השוק עכ"ל ואפשר דבזקני תורה יושפע להם שפע מחכמה וז"ש בישישים חכמ"ה ולכן כל זמן שמזקינים חכמה נתוספת בהם. וזקני עם הארץ איזה הארה שיש להם מהשכינה הולכת ומסתלקת וזה רמז הקב"ה מסיר שפה גימטריא שכינה לבעלי הדבור וזהו לנאמנים כמו שפירשו המפרשים שלא היה בהם אלא שידעו לדבר בדעת ועתה בזקנותם הקב"ה מסיר מהם הארת השכינה בחינת דבור בעון שלא עסקו בתורה וטעם זקנים שהי"ל איזה טעם יקח:

פרק יג

פסוק א
הן כל ראתה עיני שמעה אזני. פירוש הן כל הכל ידעתי בין מה שראתה עיני בעין השכל ובין אשר שמעה אזני בצירוף עין רואה ואזן שומעת הבנתי הכל:

פסוק ד
רופאי אלל כלכם. כלומר רופאי כלום רופאי הבל ורז"ל פירשו זה גיד הצואר שנקרא אלל שאין לו רפואה כמו שפירש רש"י ז"ל:

פסוק ה
מי יתן החרש תחרישון ותהי לכם לחכמה. פירוש שאתם תשתקו ואם אחרים ירצו לדבר תשתיקו אותם וזהו החרש תחרישון וכמש"ה גם אויל מחריש אחרים חכם יחשב. וכמו שאמרו הקדמונים כשידעתי שלא ידעתי אז ידעתי וכן אם אתם תחרישון מקוצר המשיג ועומק המושג תהי לכם לחכמה:

פסוק ז

הלאל תדברו עולה. פירוש כדי להצדיק האל תאמרו עולה שאני יש לי עונות מה שאתם ידעתם כי אין בי עון ומי התיר לכם לדבר שקר ועולה וח"ו הוא אינו רוצה בזה ועתידים ליתן הדין וליענש ע"ז:

פסוק יב

זכרונכם משלי אפר. פירש רש"י ז"ל אתם סבורים להתמשל לאברהם שאמר אנכי עפר ואפר לגבי חומר שוה לעפר יהי גביכם אצלו. גביכם גובה שלכם כמו ותבני לך גב ביחזקאל עכ"ל ואפשר לומר אתם סבורים להיות כאברהם וזה טעות גמורה שאברהם היה עניו מאד ואמר ואנכי עפר ואפר כלומר עפר ואפר מעורבין שלא יועילו לכלום. ואתם לגבי חומר גבוהים כמו החומר העכור שנדבק בגאוה:

פסוק טו

הן יקטלני לו איחל וכו'. רצה לומר להם לא תחשדו אותי שבכל זה שאני אומר פרקתי ממני עול מלכות שמים ח"ו לא תהא כזאת הן יקטלני לו איחל ואני בטוח להתעדן נפשי לעה"ב. אך אני רוצה לברר דברי עמו כי לא לפניו חנף יבא. מפרשים:

פרק יד

פסוק א

אדם ילוד אשה וכו'. שמעתי במה שחקרו המפרשים דמדוע הקב"ה אדה"ר בראו יציר כפיו ואח"כ שינה שהאדם יולד מזיווג איש ואשה והלא טוב שכל היצורים יהיו כל אחד יציר כפיו כי כביכול לא ייעף ולא ייגע והלא במאמר אחד יברא רבבות בני אדם וכשם שבענין הירקות וכיוצא מצמח האדמה תדשא הארץ דשא כתחילת הבריאה כך הי"ל לבראות בני אדם מבלי אשה מאחר שגלוי לפניו דסדר נשים וסדר נזיקין שוו בשעוריהם. וניחא להו לרבנן דאלמלא האדם היה יציר כפיו היה נענש אפילו בחטא קל ראשון כשם שנענש אדה"ר ולא היה מציאות שיתקיים האדם כלל. לכך האלהים עשה שיולד בדרך זה על ידי איש ואשה ויקל ענשו ומעביר ראשון ראשון והיינו דקאמר איוב אדם ילוד אשה וכו' ואותי תביא במשפט עמך כלומר מאחר שהוא ילוד אשה ולא יציר כפיו כאדה"ר למה אתה מענישו בחטא ראשון דבשלמא באדה"ר ניחא דענשתו על מצוה קלה ראשונה להיותו יציר כפיך אבל ילוד אשה הדין נותן שלא יענש וזהו התמיה אדם ילוד אשה וכו' ואותי תביא במשפט עמך הרי לא חטאתי כי אם מה ששתקתי בעצת פרעה כמ"ש הרמב"ן ז"ל בשער הגמול והוא חטא ראשון אתמהא. ויש מי שפירש במ"ש

רז"ל דאיוב היה בן יבמה דידוע נשמת המת יתגלגל ע"י אחיו ואשתו ונמצא דהוא בן אשתו וז"ש אדם ילוד אשה שנולד מאשתו עצמה על ידי יבום אחיו ובודאי קצר ימים כי זאת לפנים חי כמה שנים ונשא אשתו זו ובא עתה להשלים ושבע רוגז שהיא היתה משועבדת לו ועתה נעשית אמו וחייב בכבודה ומוראה:

פסוק ד

מי יתן טהור מטמא לא אחד. אפשר לומר דרך הלציי במ"ש במציעא דף פ"ו ספק קדמה בהרת לשער לבן קב"ה אמר טהור ומתיבתא דרקיעא טמא מאן נוכח רבה בר נחמני כי קא נייחא נפשיה אמר טהור טהור וכו' ויש להבין אמאי אמר טהור תרי זמני גם הרמב"ם ז"ל פ"ב דטומאת צרעת פסק דספיקו טמא וקשה דהוא נגד הקב"ה ח"ו ורבה בר נחמני שהיה יחיד בנגעים. ויש מתרצים דרבה ב"נ דעתו הוא טמא אך מדרך המוסר שלא לומר נגד הקב"ה ח"ו אמר טהור טהור על דרך אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט להכי אמר טהור טהור תרי זמני לומר שדעתו הוא טמא ומפני סיבה לא אמר בפירוש אך אמר שני פעמים טהור שיובן שהוא טמא ומ"ה פסק הרמב"ם שהוא טמא כרבה ב"נ עכ"ד. וז"ש מי יתן טהור מטמא פירוש מי הוא זה אשר יתחכם לומר טהור בדבר שהוא טמא ויובן כונתו. לז"א לא אחד כלומר יתכן זה כשלא יאמר פעם אחד טהור אלא יאמר שני פעמים אז גילה דעתו שהוא טמא כמו שאמר רבה ב"נ:

פסוק יט

אבנים שחקו מים וכו'. אפשר לרמוז במ"ש פ"ק דקדושין אמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין וידוע דהיצה"ר נקרא אבן וכל גונדא דיליה נקראים אבנים וז"ש אבנים שהם היצה"ר וכל גונדא דיליה שחקו מים התורה שנקראת מים שחקו ומבטלים היצה"ר וסיעתו. ובאבות דר' נתן פ"ו אמרו דר' עקיבא פעם אחד היה עומד על פי הבאר אמר מי חקק אבן זו אמרו לו המים שתדיר נופלים עליה אמרו עקיבא אי אתה קורא אבנים שחקו מים מיד היה ר' עקיבא דן ק"ו מעצמו מה רך פסל את הקשה ד"ת שקשים כברזל עאכ"ו שיחקקו לבי שהוא בשר ודם מיד חזר ללמוד תורה עכ"ל. ואפשר לרמוז דיש עונש למי שאינו מתבונן בזה שהמים שוחקים אבנים וק"ו לתורה שנקראת מים דודאי תתחקק בלבו לב בשר ודם וזה רמז ראשי תיבות אבנים שחקו מים אשם וס"ת מום דמי שאינו מסתכל בזה ללמוד ק"ו לתורה הוא אשם מום בו. וזה רמז הכתוב הוי כל צמא לכו למים פירוש הוי כל צמא שלא למד לכו למים וראו כי אבנים שחקו מים וכ"ש התורה הנמשלה למים שתתחקק בלב בשר ודם:

פרק טו

פסוק ד

אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל. כבר כתבנו לעיל בסימן יו"ד דאמרו פ"ק דבתרא דאיוב היה רוצה לפטור את כל העולם מן הדין שהם אנוסים ביד יצה"ר ועז"א אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה דילמוד תורה ויבטל היצה"ר וכתבנו שם בעניותנו דגם אם יהיה לאדם יראה שלימה מה' ומהדר גאונו שהוא עומד לפניו כמש"ה שויתי ה' לנגדי תמיד בזה יבטל היצה"ר וכמ"ש אף אתה תפר יראה ובזה נתבטל אונס היצה"ר. ואפשר דזכ"ה שויתי ה' לנגדי תמיד וירא אנכי אותו. ולא תימא שהוא לינצל מיצה"ר אין זאת כי מימיני בל אמוט שאני עוסק בתורה ואהניא לי לבטל יצה"ר וזהו כי מימיני שהיא התורה בל אמוט והיצה"ר בטל. ועכ"ז שויתי ה' לנגדי תמיד יראת הרוממות. ואפשר לומר דרך מוסר אף אתה תפר יראה כי הן בעון מי שיש לו לב יגדל צערו על התפלות הנאמרות בלי כונה וכתיב בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני והוא עון פלילי וזה גורם מיעוט יראה וז"ש אף אתה תפר יראה. ועל ידי זה תגרע שיחה זו תפלה לפני אל שאין אתה מכוין בתפלה:

פסוק טו

הן בקדשיו לא יאמין. הוא לשון מושאל כלפי הדורות ופמליא של מעלה אבל הוא יתברך לפניו גלוי מה טיבן ומצבן ואחריתן וי"מ יאמין לשון קיום:

פסוק טז

אף כי נתעב ונאלח וכו'. ביומא דף ע"ב אמר רבא כל ת"ח שאין תוכו כברו אינו תלמיד חכם אביי ואי תימא רבא בר עולא אמר אף נקרא תועבה שנאמר באיוב אף כי נתעב ונאלח איש שותה כמים עולה פירוש שותה כמים דהתורה נמשלה למים ויש בו עולה דאין תוכו כברו הוא נתעב. ואפשר לרמוז במ"ש רז"ל כי האלף היתה בתחילה אף וראה שאין העולם יכול להתקיים ונתן בתוך למד ונעשה אלף וזה שלומד ואין תוכו כברו מסלק הלמד מן האלף ונשאר אף וז"ש אף כי נתעב דנעשה האלף אף מסיבה כי נתעב דהלימוד שלומד אינו כלום כי הוא שותה כמים עולה ולזה פגם אלף גימטריא עולה ונשאר אף במקום אלף כי נסתלק הלמד:

פסוק יח

אשר חכמים יגידו וכו'. פירשו רז"ל בסוטה דף ז' על ראובן ויהודה וכמו שפירש"י ז"ל ואפשר דכתיב יגידו ולא הגידו לרמוז דמהם יראו כל חכמי לב ויגידו:

פרק טז

פסוק יז

על לא חמס בכפי ותפלתי זכה. אפשר במ"ש רז"ל דכשיש עון גזל אין תפלתו נשמעת וז"ש על לא חמס בכפי וכיון שאני נקי מגזל ותפלתי זכה היא העולה:

פסוק כב

כי שנות מספר יאתיו וכו'. פירשו הראשונים נוחי נפש כי במלאת האדם שנותיו וזכה להיות זקן ושבע ימים מסתמא ברב הימים השלים חקו ולא יבא בגלגול. אמנם אם ימות בקצרות שנים על הרוב לא הספיק לו הזמן לקיים המצות וללמוד בתורה כפי החיוב המוטל עליו ויבא בגלגול והיינו דקאמר כי שנות מספר יאתיו שבא בימים אז ארח לא אשוב אהלוך כי שם ינוח והוא בבל תשוב. אך אם רוחו חובלה וימיו נזעכו ומת בקצרות שנים אז יבא בגלגול לתקן אשר עיות או להשלים חקו וזהו שאמר קברים לי לשון רבים עכ"ד והנה אמרו במסכת שמחות זקן שאכל חלב בן שמונים שנה מי מודיענו שמת בהכרת אלא מת לשלשה מת בהכרת ופירשנו בעניותנו לשון חכמים שאמרו מי יודיענו כלומר דצריך ודאי שיבא בגלגול והוא נער יכרת וכמו שמפורש כמה ענינים שהודיע הרב האר"י זצ"ל הנה הנם בספר הגלגולים ולכן אמרו מי מודיענו שמת בהכרת כלומר שמת בחיוב כרת ומוכרח לבא בגלגול וימות בהכרת לז"א מת בג' כלומר ימות זה הזקן בכרת דיומי והוא להודיע שיבא בגלגול ויכרת כרת דשני. וז"ש כי שנות מספר יאתיו על הרוב ישלים חקו וארח לא אשוב אהלוך שלא יבא בגלגול. אך רוחי חובלה רוחי דייקא דבן פ' אכל חלב ופגם נפשו. אז ימי נזעכו שמת בכרת דיומי להודיע שיבא בגלגול ויכרת כרת דשני:

פרק יז

פסוק ט

ויאחז צדיק דרכו וטהר ידים יוסיף אומץ. אפשר דמי שנהג באיזה חומרא ופרישות איזה זמן יזהיר להתמיד בו כי עצת היצר רע לבטלו. ואחר זה יוסיף להקל באיזה איסור ומעט מעט יבא לפרוק מעליו עול יראת שמים על דרך עבירה גוררת עבירה לכן ישתדל מאד שלא ליתן לו יד כלל כמו שפירשו הראשונים פסוק הוא ישופך ראש כי האדם אם יתגבר על היצה"ר בראש שלא ליתן לו אחיזה כלל ושלא לשמוע לו אפילו בדבר קל בזה ינצח אותו וז"ש הוא ישופך ראש האדם יבטלך בראש אם יזהר הלא מראש שלא לתת לך שום מקום ויתרחק ממך מראש מקדם. ועל דרך זה יאמר יאחז צדיק דרכו ומנהגו

ויתחזק מאד שלא לבטל אפילו משהו. ואדרבא טהר ידים יוסיף אומץ להוסיף להטיב יום יום. א"נ אפשר לרמוז יאחז צדיק דרכו יתברך כמ"ש רז"ל הלך אחר מדותיו מה הוא רחום וכו' ובזה אף כי הוא טהור ידים נקי כפים מכל גזל ואביזריה. יוסיף אומץ לרחם על הבריות ולעשות חסד. א"נ יאחז צדיק שהוא שמור ביסוד כמשפט תואר צדיק. דרכ"ו כשיש זיווג למעלה דוקא שאז יהיה שלם במדת הצדיק וטהר ידים יוסיף אומץ בכונה שלימה ליחד הדודים דוקא וכמ"ש בזהר הקדוש זכאין אינון צדיקיא דרעותא דילהון בקב"ה תדיר דייקא. א"נ אפשר לרמוז דר"ת ויאחז צדיק דרכו וטהר ידים יוסיף אומץ בגימטריא ענו עם הכולל כי עיקר הכל היא הענוה כמ"ש רז"ל וכמו שכתבנו בעניותנו כמה פעמים בס"ד ואחת היא על כן אמרתי מ"ש האר"י ז"ל דהענו אין ס"מ שולט בו כי ענו"ה גימטריא ס"מ דמי שיש לו ענוה ניצול ממנו ואינו שולט בו. וזה רמז אם תרצה להתמיד בצדקתך ולהוסיף יום יום תהיה ענו ובזה תוכל לעשות כאוות נפשך:

פסוק יד

לשחת קראתי אבי אתה אמי ואחותי לרמה. אפשר במה שאמרו רז"ל דעד דור אנוש היו המתים בקבריהם קיימים בגופן שלהם מבלי סרחון ותולעים ובעון דור אנוש שהם קלקלו בע"ז נגזר עליהם כמה גזרות ובכללם כי במותם גוף האדם יהיה סרוח ורימה אוכלת בו ובזה פירש הרב זרע בירך מאי דתנן שתקות אנוש רמה אנוש דייקא דמימי אנוש היתה גזרה זו שרמה אוכלתו עכ"ל וזה אפשר רמז קראין דשחת הוא ע"ז כמו שאמרו בש"ס בתמורה דף כ"ח דהשחתה ע"ז כמ"ש פן תשחיתון והיינו דקאמר לשחת קראתי אבי אתה בעון דלשחת ע"ז קראתי אבי אתה כמ"ש אומרים לעץ אבי אתה והיינו בימי אנוש שהתחילו לעבוד ע"ז. מאז נגזר אמי ואחותי לרימה שהגוף יאכלהו הרימה והיא היתה אם ותתצב אחותו:

פרק יח

פסוק ב

תבינו ואחר נדבר. מדבר אל ריעיו שיזהרו להבין דברי איוב עומקן ורומן ואחר זה להשיב בקוצר מילין לפי שאיוב זלזל בהם ועל כן צריך ליזהר ביותר:

פסוק ג

מדוע נחשבנו כבהמה נטמינו בעיניכם. כאלו נסתמו ממנו מקורי השכל הנשפעים מהכליות ונשארנו כבהמות כמש"ה ואני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך:

פסוק ד
טורף נפשו באפו. ידבר כלפי איוב ורמז לו שבכעסו הוא משחית נפשו ועושה אותה טריפה וז"ש טורף נפשו בכעסו טורף דייקא שעושה אותה טריפה והרי זה עון גדול נוסף על עונותיו:
הלמענך תעזב ארץ וכו'. גם זה עון אחר שהוא מהרהר ורוצה שישנה ההנהגה כפי דעתו:

פסוק ה
גם אור רשעים ידעך וכו'. הוא מוכיח דהצלחת הרשעים לא תכון דהגם שבתחילה נראה שהם מוצלחים פתאום יבא אידם ויתהפך הכל לרעה וסופם לכליון חרוץ בלי תקומה ולא כן הצדיקים דהגם שיבואו יסורין עליהם ישובו לאיתנם להשקט ושלוה לישרים נאוה:

פסוק ו
אור חשך באהלו וכו'. מבאר והולך מפלת הרשעים עד אשר יאבד זכרם:

פסוק כא
אך אלה משכנות עול וזה מקום לא ידע אל. פירוש אלה מקרים רעים הבאים על עושה עול וגם לאיש אשר לא ידע אל פירוש אשר מקצר בחכמה ולא יבין לדעת את אלהים. מפרשים:

פרק יט

פסוק ג
זה עשר פעמים תכלימוני. כי ענה איוב חמשה פעמים וריעיו השיבוהו חמשה פעמים לקנתרו ומה שלא קבלו דבריו גם זה הוא לו לכלימה והרי הם עשרה:

פסוק ה
אם אמנם עלי תגדילו וכו'. כי בראותכם רבים מכאובים וחליים רעים אשר בי תשפטו כי רבו פשעי אך גם לפי דבריכם שהכל בהשגחה דעו אפו כי אלוה עותני וכו' כי אין בי עון ואתיא מכללא להגיד צערו המרובה תדיר דיש זכות תולה על אשר דיבר קשות מילין לצד עילאה ימלל וגם ישלח חרון אפו עליהם כי אין אדם נתפס על צערו ומרוב שיחו וכעסו ישלח דברו:

פסוק יג
אחי מעלי הרחיק וכו'. כי לא די המכאובים והחלאים תדיריים עוד זאת יתירה אפילו איזה נחת עראי מבחוץ עם אחי וקרובי ובני ביתי גם זה אבד ובמקום נחת רוח עוד יוסיפו צר"ה לענות אותי קשות ואותי מאסו:

פסוק יז
רוחי זרה לאשתי. שאינה נשמעת לי וחנותי שתשמע לבני בטני להעמיד פרי הבטן ולא תאבה שמוע. מפרשים:

פסוק כ
ואתמלטה בעור שני. פירש רש"י ז"ל כל בשרו היה לקוי בשחין ובתולעים חוץ מחניכי שניו:

פסוק כא
חנוני חנוני אתם ריעי כי יד אלוה נגעה בי. תחנונים ידבר לפייסם ואף כי דיבר להם קשות כי אין אדם נתפס על צערו ויהי ציר"ו כי עיניהם הרואות את כל תקף היסורין:

פסוק כו
ואחר עורי נקפו זאת וכו'. פירש רבינו האר"י ז"ל כי אין לך גוף או נפש או רוח או נשמה שלא נבראו על ידי כ"ב אותיות ולכל אחד מאלו יש בהם כ"ב אותיות בהם בעצמם וכל אלו עומדים בפנים והעור של האדם סומך עליהם דוגמת רקיע ומסך והצדיק אשר נפשו מזוככת יש בנפשו יכולת להאיר ולעבור דרך המסך ולצאת לחוץ ומגלה תנועותיה וכחות אותיותיה אך הרשע אין בו אותיות ניכרות לחוץ בסוד נר רשעים ידעך נ"ר ר"ת נפש רוח כי נשמה אין להם והקליפות סוככים על נפשו ואינו יכול להאיר וז"ש ואחר עורי נקפו זאת כי נקפו לשון הכאה כמו אין אדם נוקף וכו' והענין כי מה שנגלה באדם הוא העור והעור הוא מסך אל מה שבפנים והאורות פנימיים הם עומדים אחרי העור וזהו ואחרי עורי פירוש אותם האורות העומדים אחורי עורי מנקפים ומכים בו ומוציאים האורות לחוץ ואז אני רואה אותם ומבשרי אחזה אלוה כי הנשמה בסוד אלוה כמו שאמרו בסבא זהו תורף דבריו בקצור עיין שם באורך ובסודן של דברים:

פרק כ

פסוק ג
מוסר כלימתי אשמע ורוח מבינתי יענני. אפשר דרצה לומר הגם דמוסר כלימתי אשמע לא אתכעס ולא אחוס לכלימה לבלבל דעתי אך בישוב הדעת רוח מבינתי יענני על דבר אמת וצדק:

פסוק טו
חיל בלע ויקיאנו. פירש הרב האר"י ז"ל כי יוצא מר"ת שם קדוש שהוא מעלה ומברר ניצוצות הקדושה והנשמות העשוקות בסט"א ועיין בסדור האר"י ז"ל בברכת תקע

בשופר ע"ש. ואפשר לרמוז בפסוק על פי מה שכתבתי אני עני בנחל קדומים פרשת ראה בפסוק והקאת והרחמה ע"ש ודוק היטב:

פסוק כא

אין שריד לאכלו וכו'. אמרו בסנהדרין דף צ"ב א"ר אלעזר כל שאינו מהנה תלמידי חכמים אין רואה סימן ברכה לעולם שנאמר אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו ואין שריד אלא ת"ח שנאמר בשרידים אשר ה' קורא ע"כ ואפשר לרמוז במה שידוע דהעשיר המשתתף עם ת"ח כישששכר וזבולון העשיר נוטל חלק בתורת החכם והיינו דוקא להשתתף על מה שיקרא הת"ח מכאן ואילך אבל אין לקנות התורה שלמד כבר. והטעם דבשלמא על התורה שעתיד ללמוד העשיר הוא גורם שילמוד הת"ח דסמכה דעתיה דהעשיר יספיק לו ולכן לבו שקט ויכול ללמוד ונמצא דהעשיר סיבה שילמוד ולכן יטול חלק בתורה שלומד הת"ח. גם כתב הרב מהרח"א ז"ל בספר עץ החיים דהתורה שלמד הת"ח מצלת למחזיק בידו מיצה"ר. ואפשר לפרש הכתוב בסגנון זה. אין שריד לאכלו שאם העשיר לא החזיק ביד הת"ח ואין שריד פירוש הת"ח לאכלו שאינו מספיק ביד הת"ח שיאכל. על כן לא יחיל טובו לא יקוה ליטול חלק בתורתו וזהו טובו אין טוב אלא תורה שאם כבר למד הת"ח ונותן לו מעות ליטול חלק בתורה שלמד אינו כלום. אך במלאת ספקו שהוא מספיק לו שיוכל ללמוד אז יצר לו מועיל שאינו שולט בו יצה"ר וז"ש יצר לו שהיצר מסור בידו. ונתן טעם כל יד עמל חלק מהעמל בסחורה הוא עשיר תבואנו והוא נותן לת"ח פרנסתו ולזה נוטל חלק בתורתו ויצרו מסור בידו. אך אם כל העושר של העשיר יהי למלא בטנו הוא קובץ על יד ונראה בעיניו שהכל נצרך למלא בטנו ואינו מהנה ת"ח מלבד שאינו מחזיק ישלח בם חרון אפו ואבד העושר ההוא בענין רע:

פסוק כז

יגלו שמים עונו. בסוד ואתה תשמע השמים וארץ השכינה מתקוממה לו להפרע ממנו שכל הדינין והשפע על ידה כן פירשו בזה"ק:

פרק כא

פסוק ב

ותהי זאת תנחומותיכם. פירוש זה שתשמעו דברי אני מעלה עליכם כאלו אתם מנחמים אותי:

פסוק ח
זרעם נכון לפניהם וכו' והנמשך. מדבר בדור המבול בתוקף הצלחתם ויגז שלוי"ם שלוה והשקט:

פסוק יד
ודעת דרכיך לא חפצנו. שלא רצו התורה ולא לעובדו ולא להתפלל אליו:

פסוק כב
הלאל ילמד דעת. הנמצא כזה איש באנשים אשר בעבור האל ילמד דעת ויודיע דרכי משפטו הא ודאי לא איתי אנש על יבשתא כי הוא רמים ישפוט וגבהו מדרכנו דרכיו ואין אתנו יודע עד מה. ואולם אנחנו תמהי"ם כי יש רשע ימות בהשקט ושלוה וז"ש זה ימות בעצם תומו כלו שאנן ושלו ויש רשע ימות בנפש מרה וכו' ויש מי שפירש שכונת איוב במענה זה על שלשה ענינים זה יצא ראשונה שיש צדיק ורשע שימותו בשלום והשקט ויש צדיק ורשע שמתים במכאובים ויחנו בחסרו"ת מכל טובה וזאת שנית שנראה רשעים גמורים ניצולים מהפורענות כל ימי חייהם ועוד בה שלישיה כי הוא איוב בעצמו הולך בתום וסר מרע כל ימיו ואיך בא עליו כל הפורעניות בגופו ובממונו ובבניו ולא מצא טעם בכל דברי רעיו להשיב עלי שום דבר מאלה:

פרק כב

פסוק ג
החפץ לשדי כי תצדק. בעיון. ואם בצע כי תתם דרכיך במעשים:

פסוק ד
המיראתך יוכיחך וכו'. וכן באומרך שחפצת להתוכח עם האל טעית כי למה ירצה להתוכח עמך על מעשיו כי אמנם הויכוח בזה ראוי למי שירצה להצדיק דינו מיראת איזה מאשים או שופט ולזה לא יקרה לאל יתברך עמך מפרשים:

פסוק ו
כי תחבול אחיך חנם וכו'. פירש הרב המאירי ז"ל אם כסף תלוה בלא משכון ואחר תבא אל ביתו לעבוט עבוטו הלא על חנם חבלת אותו כי לא על מנת כן לוה ממך עכ"ד וכיוצא בזה או פחות מזה הם כל אלה הדברים שאומר שהיה בדבר איזה הרגש או אביזרא דעונות שאומר והוא לא הרגיש ולגביה דידיה שהוא אדם גדול נחשב בעונות אלו ממש. ומעין דוגמא מצאתי במכתב לכמהר"ר חיים סאראגוסי זלה"ה מבני בניו של הגאון הקדוש מהר"ר יוסף סאראגוסי ז"ל רבו של הרדב"ז ז"ל ששמע מפי הרב הגדול

מהר"ר אברהם סכנדרי ז"ל שקבלה בידו איש מפי איש מפי הרמב"ם ז"ל שאדם גדול לא היה רוצה לומר וידוי יוה"כ כי יודע בעצמו שלא עשה דבר עבירה ואיך ידבר שקרים לפניו יתברך והשיבו הרמב"ם ז"ל אלו ידעת אתה הנלבב כמה חומר עבודת ה' יתעלה וכמה צריך לעבוד האלוה הזה והיית מקיף העבודה הראויה והמוכרחת לאדון הזה היית יודע בודאי שאין כל יום שאין אתה עושה כל האמור בוידוי ועוד נוסף כהנה וכהנה וכל אדם נדון כפי גודל חכמתו שהרי מצינו שדוד הע"ה נכתב עליו עון א"א והיתה מגורשת מאוריה ועון הריגתו אף כי היה חייב מיתתו ועון ציצית המלך שאול אף כי היה רודפו וכן כל כיוצא בזה עכ"ל וכמה יחרד האיש וילפת ומעלה המדומ"ע לחזות בנועם אמרי קדוש הרמב"ם ז"ל ולכן כתבתי דבריו פה לעורר לב הקורא לעבודת ה':

פסוק כג

אם תשוב עד שדי תבנה וכו'. פירש הרב מנחת שמואל דף קכ"ד ע"א במה שאמרו המפרשים דאע"ג דיש להם לאדם מצוות אם עשה עבירות אינו מנכה העבירות במצות. ואלו בתשובה מכפר העבירות והטעם דבמצוה יש לו לה' חלק דהבא ליטהר מסייעין אותו. והעבירה כלה של האדם לכן המצוה אינה מבטלת העבירה. אבל התשובה שהיא כלה של האדם שהוא מתעורר מעצמו וכלה שלו דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים לכן מבטלת העבירות וז"ש אם תזכה לשוב עד שדי דע דתשובה אינה כשאר מצוות שאין המצוה מכבה עבירה כי אם שתרויח שתרחיק עולה מאהליך ומכבה את העבירה עכ"ד ושמעתי משם גברא רבא שפירש בדין גזל מריש ובנאו בבירה דמדין תורה צריך לקעקע כל הבירה ולהחזיר מריש לבעליו אמנם משום תקנת השבים תקון רבנן דיתן את דמיו ואין צריך לקעקע כל הבירה וז"ש אם תשוב עד שדי אם התשובה היא גמורה עד דין התורה תרחיק עולה מאהליך ותחזיר המריש כי זהו דין תורה ולא סגי במתן דמים דזה תקון רבנן אבל לדין תורה לא סגי. ואני בעניי נ"ל לרמוז כי בתחילה הן בעון פגם והפריד הדודים ועתה בתשובה מיחד הדודים קבה"ו וזה רמז אם תשוב קרי ביה אם בציר"י שהתשובה ליחד אם שהיא שכינה עד ת"ת שדי יסוך תבנה השכינה. תרחיק עולה מאהליך בסוד שלא יהא חוצץ בינו ובין הקיר שהיא השכינה:

פרק כג

פסוק ב
גם היום מרי שחי ידי כבדה על אנחתי. פירש הרב מהר"ר אליהו ן' חיים ז"ל בדרשותיו פרשת מסעי דהכונה לא בלבד כאשר הרעה באה ונהיתה תכבד עלי אבל גם ביום שידובר בה בלבד ויום מרי שחי ידי כבדה על אנחתי ושוברת כל גופו:

פסוק ג
מי יתן ידעתי ואמצאהו. שאזכה לנבואה:

פסוק יא
באשרו אחזה רגלי. בדרך שצוה בתורת בני נח כפי שורת הדין דרכו שמרתי בגלוי עריות ולא אט בשפיכות דמים מצות שפתיו באבר מן החי ולא אמיש אותם המצות מלחם חקי צפנתי אמרי פיו בלבי שלא שכחתי. מפרשים:

פסוק יג
והוא באחד ומי ישיבנו. דרשו רז"ל והוא אחד לא נאמר אלא והוא באחד שאין הקדוש ברוך הוא שורה בישראל אלא כשהם באחדות אחד וז"ש והוא שורה באחד כשישראל הם באחדות. ואפשר דרך רמז ואסמכתא דידוע דבית שני נחרב בעון שנאת חנם. וכן בעון כל זמן שיש שנאת חנם אפילו שיהיו כמה מצות לא אפשר לבא הגאולה וידוע דכביכול אין השם שלם ואין כסאו שלם עד שימחה עמלק וכשישראל באחדות ויבא גואל אז ימחה עמלק ויהיה שמו וכסאו שלם וזה רמז והו"א ה"ו מה' וא' מהכסא יושלמו באחד כשישראל באחדות ותבא הגאולה במהרה בימינו:

פרק כד

פסוק ז
ערום ילינו מבלי לבוש וכו' והנמשכים. יש לדקדק למה בגוזלים נקט לשון רבים הכל ילינו יגזלו יחבלו הלכו וכו' ובנגזלים נקט לשון יחיד ערום משד יתום עני. ופירש הרב מהר"ר יוסף דוד ז"ל בספר צמח דוד פרשת נח דף כ"ח דהכונה שהיו מדקדקים לגזול פחות מפרוטה ולכן היו מתחברים רשעים רבים על יתום אחד ועני אחד וגוזלים כסותו כדי שיגיע לכל אחד פחות מפרוטה ועל זה מרגיש אם כן למה נענשו הלא פחות מפרוטה אפילו לישראל שרי וכ"ש לב"נ דליכא מידי דלישראל שרי ולגוי אסור לז"א שאין להליץ עליהם כן שהרי בין שורותם יצהירו וכו' שלא היו מניחים לאכול פועל בכרם בטענה

דהוי גזל כמו שפירשו המפרשים והיאך הוא גזל והרי לישראל שרי וכ"ש לב"נ אלא על כרחך הוו סברי דאיכא מידי דלישראל שרי ולגוי אסור ואם כן איך היו מתירין לעצמן החמס בטענה דלישראל שרי וכו' הלא הם סוברים דאיכא מידי לכן נענשו עכ"ד:

פסוק יב

מעיר מתים ינאקו וכו'. פירש רלב"ג ז"ל מן העיר יצעקו האנשים מפני החמס שנעשה להם ותרגם המתרגם ואלוה לא ישים תפלה לא ישוי חובא. ואפשר לפרש מעין דוגמא של מעלה דרך הרב מהר"ר יוסף דוד ז"ל דבסמוך והכונה מעיר מתים ינאקו על הגזל שהיו גוזלים פחות מש"פ וכמ"ש בב"ר ובירושלמי פ"ד דמציעא שאדם אחד היה מביא קופה מלאה תורמוסים ואנשי דור המבול כל אחד לוקח פחות משוה פרוטה וכתב הרב זרע בירך דלדין ב"נ לא הועילו דב"נ נהרג על פחות מש"פ אך הם רצו להעמיד דבריהם על דין תורה כדיני ישראל ובשלמא אם היו מקבלים התורה תינח אבל כיון שלא רצו לקבל התורה ימותו ולא בחכמה עש"ב גם ארז"ל שהיו חוטאים בנערה המאורסה ונתן טעם הרב יפ"ת דב"נ אינם חייבים בנערה המאורסה ונמצא דהנך אינשי סגן בעלילותא ותפסי חבלא בתרי רישי דלגבי פחות מש"פ הוו נהיגי כדת של תורה ולגבי נערה המאורסה כב"נ. וביותר יגדל אשמתם דבדין גזל ופחות מש"פ היו עושים להפך שלא היו מניחים לפועל לאכול בכרם כלל דלישראל שרי וכמ"ש הרב מהר"י דוד ז"ל מהמפרשים. וז"ש מעיר מתים ינאקו על הגזל שהיו גוזלים פחות מש"פ ונפש חללים תשוע דהגוזל לחבירו כגוזל נפשו כמשז"ל והיינו דקרי להו חללים וטעמם דע"פ התורה פחות מש"פ אינו כלום והאמת כן ואלוה לא ישים תפלה לא ישוי חובא. אך הם היו במורדי אור מרודין באוריתא כמו שתרגם המתרגם דתורת ה' מאסו כמ"ש רז"ל בש"ר פרשת משפטים ודעת דרכיך לא חפצנו זו תורה. וכי תימא כבר נתרצו לדון כדין התורה לז"א ולא ישבו בנתיבותיו דחטאו בנערה. ואפילו כדין גזל לא היו מניחים פועל בכרם לאכול כאמור:

פסוק כב

ומשך אבירים בכחו וכו'. אפשר לפרש ומשך היצה"ר אבירים אנשי דור המבול בכחו. יקום נח על ידי שהוכיח לדורו כמ"ש ז"ל ניצול וקימה היתה לו. ולא יאמין בחיין אך הוא בעצמו לא היה מאמין שינצל. אמנם יתן לו לבטח וכו' כמו שתרגם המתרגם יהיב ליה תיבותא לרחיץ וסתמיך והגם דלא אלים זכותיה כל כך מ"מ לפי דורו היה צדיק וז"ש ועיניהו על דרכיהם ומשו"ה ניצול וכמש"ה אותך ראיתי צדיק בדור הזה:

פרק כה

פסוק ב

המשל ופחד עמו. פירש מהר"ר עובדיה ספורנו ז"ל הנה עם האדם יש המשל שהוא מושל ביצרו ויוכל לכופו למאוס ברע ולבחור בטוב כאומרו ואתה תמשול בו. ועם זה יש עמו פחד העונש ומורא האל שיעכבהו מחטוא כאומרו ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ ולכן אין לו התנצלות כי האל עושה שלום במרומיו וכו' ע"ש והכתוב מוכיח דהמשל ופחד עמו קאי להשי"ת וכן פירשו כל המפרשים ורבינו האר"י ז"ל כתב המשל הם החסדים ולכן המשל גימטריא שעה הם הש"ע נהורין ופחד הם הגבורות והיסוד עושה שלום בין החסדים והגבורות בכח הש"ע נהורין שנמשכים מהפנים ליסוד ומאירים בו והוא עושה שלום בסוד הזווג זהת"ד בקצור:

פסוק ג

ועל מי לא יקום אורהו. אפשר שהכל על ידי מלכות שמקבלת שפע עליון על ידי ז"א וזהו אורהו אור ה' שהיא מלכות שמקבלת ע"י ו' ז"א ומשם יושפע לכל בסוד ואתה מחיה את כלם וא"ש ההי"ב:

פסוק ד

ומה יצדק אנוש עם אל. אפשר לפרש מה יצדק אנוש לומר שלא חטא והוא נמנע מפני שהוא עם אל מלך מ"מ הקב"ה רבון כל העולמים והוא אנוש מחומר קורץ אזיל לחומר"א חומר שבו ואפילו הרגש קטן חשוב עון גדול כמ"ש הרמב"ם ז"ל והבאתיו לעיל סימן כ"ב. ומה יזכה ילוד אשה בקיום מצות עשה לומר שקיימן כהוגן בשלימות ובלב טהור:

פרק כו

פסוק ב

מה עזרת ללא כח. וכי תימא נהי שאין בי כח לעזור אבל אני נותן עצה להנצל לז"א מה יעצת וכו' וכי תימא עצה אין בי אבל אני מודיע דרכי ה' לז"א ותושיה לרוב הודעת באופן כי חסר"ו של אדם ניכר שפל ונזכ"ר:

פסוק ד

ונשמת מי. לשון דיבור ונשימה דברי אמת להרב מהר"ש עדני ז"ל כ"י:

פסוק ט
פרשז. שין שבלת שהנקודה צ"ל בימין אכן בספר ההרכבה לה"ר אליהו האשכנזי ז"ל באות הפ"א כתוב פרשז הוא כמו פרש בשין שמאלית והזי"ן נוספת ע"כ ושמא שר"ל שאעפ"י שהנקודה בימין הוי כמאן דאיתיה בשמאל. דברי אמת להרב מהר"ש עדני ז"ל כ"י:

פסוק יב
בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב. פרק הספינה אמר רב יהודה אמר רב שהקב"ה הרג שר של ים וצריך להבין מה ענין תבונה להריגת שר של ים ופירש הרב הגדול מהר"ר יוסף דוד ז"ל בספר צמח דוד דף קנ"ד ע"ג שענין תבונה לפי דברי הש"ס הוא שאין שייך לומר בהריגת השר שריחו מסריח שהרי אינו בשר ודם שיסריח ועוד איך לא כלה ונתבלה עד היום אלא בחכמתו ותבונתו של הקב"ה עשה שיהא מסריח סר"ח העודף ושיהא עומד צחנתו ובאשו לעולם:

פסוק יג
חוללה ידו. אם על פרעה מדבר יהיה לשון חיל וצרה ואם על לויתן יהיה לשון בריאה כמו לפני גבעות חוללת. דברי אמת להרב מהר"ש עדני ז"ל כ"י:

פרק כז

פסוק ו
בצדקתי החזקתי וכו'. אפשר לומר במה ששמעתי משם הרב החסיד מהר"ר יהודה הכהן ז"ל אחד מרבני עה"ק ירושלם ת"ו בזמן מורינו הרב כמהר"א יצחקי ז"ל בפירוש פסוק צנים פחים בדרך עקש וכו' וכתבתיו במשלי סימן כ"ב על פסוק הנזכר דלפעמים יתעורר האדם ללמוד איזה למוד או לעשות מצוה או צדקה. והן בעון זמנין דמשכחת אחר התעוררות יצטנן ונושא הצינה עד שיתבטל ההתעוררות כאלו לא היה. והענין הוא כי הנפש הקדושה שבו והיצר הטוב התאוו תאוה לעבוד ה' ומתעוררים לזה. ויצר סמוך היצה"ר מבקש תואנות וטענות לבטל אותו ההתעוררות. וע"ז אמר צנים פחים קרירות החום שהי"ל לתורה ולמצוה זהו דרך עקש שומר נפשו ירחק מהם ויתגבר כארי להחזיק בהתעוררות הטוב עכ"ד. ואפשר שז"ש בצדקתי החזקתי כשבא לי מחשבה לעשות טובה החזקתי ולא ארפה לא יחרף לבבי מימי שלא אטה מהטוב שחשבתי או שהתחלתי ולא נתרפיתי ונתקררתי ולא נטיתי מהטוב כל ימי והוא דבר גדול ושבח עצום שנהג זה כל הימים דלא להשנאה:

פסוק ח
כי ישל אלוה נפשו. לשון של נעלך. ונשל הברזל:

פסוק יא
אורה אתכם. פירוש כמו אראה אתכם מן מדות שביד אל. דברי אמת להרב מהר"ש עדני ז"ל כ"י:

פסוק יז
יכין וצדיק ילבש וכסף נקי יחלוק. אפשר דאף אם הרשע עשק וגזל עתה בבואו ביד הצדיק יש יאוש ושינוי רשות ונעשה בידו כסף נקי דקנה ביאוש ושינוי רשות ובפרט שאינו מבורר ועיין מה שכתבתי אני עני בפתח ענים בסנהדרין על דף צ"ד בס"ד:

פרק כח

פסוק ג
קץ שם לחשך וכו'. הרב הגאון מהר"ר העשל ז"ל דרך אסמכתא אמר מר דגזרת בין הבתרים שהיתה ת' שנה לא ישבו כי אם רד"ו וחסר ק"ץ לת' ויש מרז"ל שאמרו דהמצריים שעבדו בהם בלילות גם כן ושעבוד הלילות עלו במקום ק"ץ שנים וז"ש ק"ץ ר"ל קץ שנים החסרים לת' שם לחשך כלומר במה ששעבדו בחשך בלילות בזה ק"ץ שם עלו במקום ק"ץ שנים עכ"ד הרב הגאון הנזכר. ואפשר לסיים הכתוב במה שאמרו רז"ל דאם היו שוהים עוד רגע היו נכנסים בש"ט חמשים ולא היה עוד תקומה ח"ו וז"ש קץ שם לחשך דקץ שנה החסרים עלו לחשך בשביל הלילות. וכי תימא אמאי היה כזה דהכל מן השמים ולמה לא ישבו ת' שנה בפשיטות ומה גם למ"ש דזה סיבת הגלות להשלים. לז"א ולכל תכלית כביכול הוא חוקר דמצרים ערות הארץ אבן אופל וצלמות והיו נכנסים ב"ן ש"ט ולא יזכר שם ישראל עוד ומ"ה עביד טצדקי להוציאנו בו בפרק:

פסוק י
וכל יקר ראתה עינו. אמרו במדרש רבה סדר חקת דברים שלא נגלו למשה נגלו לרבי עקיבא וכל יקר ראתה עינו זה ר' עקיבא וכו' ע"ש ואפשר לומר במ"ש גורי האר"י ז"ל דמשה רבינו ע"ה השיג מ"ט שערי בינה ולא השיג שער הן' ור' עקיבא השיג שער הן' וז"ש כל יקר כל גימטריא ן' יקר ר"ל שער הן' שהוא יקר ראתה עינו של ר' עקיבא ונקט ראתה עינו שסוד ראיה היא באצילות. ובכתבי הרב עיר וקדיש מהר"ר יעקב צמח ז"ל ראיתי שכתב דשער הן' יש בו ן' שערים ומשה רבינו השיג שער א' ממנו עכ"ד ובהכי ניחה לי מ"ש בזהר הקדוש דהוזכרו ן' פעמים יצ"מ בתורה שיצאו בכח ן' שערי בינה

והיה קשה לי דמשה רבינו ע"ה לא זכה אלא למ"ט שערים ובכח זה היה יצ"מ ואמאי הוזכרו ן' פעמים והגם שיש לישב עפ"י דברי הרב מהר"י צמח ז"ל ניחא טפי דמשה רבינו ע"ה הי"ל השגה בשער א' משער הן' גם כן ומשום הכי הוזכרו ן' פעמים דגם היה גלוי קצת משער הן'. ולפ"ז נראה דר' עקיבא השיג כל שער הן' ואפשר שזה רמז וכ"ל גימטריא ן' כלומר הן' שערים משער היקר שהוא שער הן' ראתה עינו של ר' עקיבא:

פסוק יא

מבכי נהרות חבש. פירוש כשרוצה עוצר ומיבש הנהרות שאין בהם טפה אפילו כדמעה של בכיה וחבש לשון ויחבוש את חמורו. דברי אמת למהר"ש עדני ז"ל כ"י:

פסוק יב

והחכמה מאין תמצא. בסוטה דף כ"א אמר ר' יוחנן אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו (יודע) שנאמר והחכמה מאין תמצא. ואני עני כתבתי במ"א דנראה דהענוה דין גרמ"א לזכירה כי השכחה הוא מהסט"א והעניו הוא מרכבה לשכינה ואין רשות לס"מ לשלוט עליו כמ"ש רבינו האר"י ז"ל וא"כ ודאי יש לו זכירה וא"ש דברי ר' יוחנן דדברי תורה מתקיימין במי שמשים עצמו כמי שאינו (יודע) דיש לו ענוה והסט"א אינו שולט בו. ואפשר לרמוז עוד במ"ש דשונה פרקו מאה ואחד פעמים אין לו שכחה וזה רמז והחכמה מאי"ן שהוא גימטריא ק"א תמצא. ועד"ה והחכמה היא נשפעת מכתר שהוא אין. ומשם יושפע ליחד קבה"ו שהם תמצ"א ר"ת תפארת מלכות שהם הוי"ה אדנ"י בגימטריא צ"א ומה שנשפע הוא מהטפל הלא תראה ואיזה מקום בינה שאפילו בינה העיקר למעלה ובבינה עצמה לא נתפשט מהחכמה אלא קוץ תחתון כמו שפירש רבינו האר"י ז"ל בפסוק אלהים הבין דרכה ופסוק דרך גבר בעלמה והדברים עתיקים והם מפלאות תמים דעים עיין שם באורך וא"ש ההי"ב:

פרק כט

פסוק ב

מי יתנני כירחי קדם וכו'. בש"ס בנדה דף ל' פירשו ירחי העבור שאין לך ימים ששרוי בטובה יותר מאותם הימים וע"ש בחידושי אגדות למהרש"א ז"ל:

פסוק ז

בצאתי שער עלי קרת וכו'. פירש עטרת ראשי מורי הרב זלה"ה במ"ש בקדושין דף ל"ג אין בעלי אומניות רשאין לעמוד מפני ת"ח בשעה שעסוקין במלאכתן וכתבו התוספות תימה מה לשון רשאין שייך ותירצו דאיירי דעסוקין במלאכת אחרים ועוד תירצו דרשאין

כמו חייבין ופסק הטור י"ד סימן רמ"ד כשני התירוצים דשתיהן אמת ושתים כהלכתן וז"ש בצאתי שער עלי קרת ראוני נערים המנוערים מחכמה דהיו בעלי אומניות ונחבאו דלא ידעו אם אסורין לעמוד או אינם חייבים לעמוד או הם חייבים לעמוד ולכך נחבאו אבל הישישים שהם חכמים וכמש"ה בישישים חכמה מהם קמו ומהם עמדו דהיינו העוסקים במלאכת עצמן דיכולים לקום קמו והעוסקים במלאכת אחרים עמדו במקומן דאינם יכולים לבטל מלאכתם עכ"ד ז"ל. ואני ברגליו אעבורה דאפשר לרמוז במ"ש שם יכול יעצים עיניו מקמי דלימטי זמן חיוביה ת"ל תקום ויראת. גם אמרו שם חכם עובר עומד מלפניו ד"א וכיון שעבר ד"א יושב ופירש"י עומד מלפניו משיתחיל ליכנס לתוך ד"א ואינו יושב עד שיעבור הימנו ד"א השניות עכ"ל וז"ש בצאתי שער עלי קרת ראוני נערים המנוערים מן המצות מקמי דלימטי זמן חיוביהו ונחבאו כי לא ידעו דאסורים דכתיב תקום ויראת אך וישישים והמה חכמים קמו ד' אמות ועמדו ג"כ ד' אמות שניות כמו שפירש רש"י ז"ל:

פסוק יג

ברכת אובד עלי תבא. אמרו פ"ק דבתרא ברכת אובד עלי תבא שהיה גוזל שדה יתומים ומשביחה ומחזירה להם ולב אלמנה ארנין כל היכא דהוה אלמנה דלא הוו נסבי לה הוה אזיל שדי שמיה עילווה והוו אתו נסבי לה. פירש הרב הגדול מהר"ר אברהם רוזאניס הזקן ז"ל הביאו בספר חלק בני יהודה דף ט"ו ותורף דבריו בקצור דגוזל שדה יתומים כדי שלא תגבה האלמנה כתובתה דחייש לצררי וביני ביני יתברר הדבר וליכא לא תגנובו דקרקע אינה נגזלת ומשביחה ומשו"ה ברכו היתום שהצילו מהאלמנה ומשביחה. כל היכא דאיכא אלמנה במציאות זה היה מתקן באומרו קרובתו או שרוצה לישא אותה ובזה נשאת ומתקן מה שהזיק לאלמנה ע"ש באורך ועיין מה שפירש הרב מהר"ר יוסף דוד ז"ל בספר יקרא דחיי דרוש ט"ו דף מ' בפסוקים אלו על פי סוגיות הש"ס והפוסקים עיין בדבריו באורך:

פרק ל

פסוק ב

עלימו יאבד כלח. אפשר לפרש במה שפירשו המפרשים מאמרם ז"ל ואברהם זקן בא בימים יש לך אדם שהוא בזקנה ואינו בימים ויש לך אדם שהוא בימים ואינו בזקנה אבל כאן זקנה כנגד ימים וימים כנגד זקנה דהכונה במה דאמרו בזהר הקדוש על פסוק ויקרבו ימי ישראל דכל הימים שהאדם מסגל בהם תורה ומצות נתקנים הימים ובעת

פטירתו נאספים הימים שתקנם ובלכתם ילכו עמו לאור באור החיים. והרשעים כל הימים שעשו בהם עבירות נפגמו ונדחו ונותן עליהם את הדין וז"ש יש לך אדם שהוא בזקנה שחי שנים רבות ואינו בימים שפגם ימיו ונדחו. ויש לך אדם שהוא בימים שתקן בכל יום משני חייו בתורה ובמצות אבל לא הגיע לזקנה ומת בקצרות שנים. אבל אברהם אבינו ע"ה היה זקן וכל ימיו מתוקנים וקדושים וזהו זקנה כנגד ימים והכל מתוקן ועל זה אמר ואברהם זקן בא בימים עכ"ד ועתה איוב מדבר כנגד הרשעים דפגמו כל ימיהם ונדחו וז"ש עלימו אבד כלח בשבילם מכח מעשיהם הרעים אבד כלח אבדה זקנה ובצרי להם הימים ואין לקרותם זקנים כי אין להם ימים ואבד שם זקנה מהם:

פסוק ט

ועתה נגינתם הייתי וכו' כי יתרי פתח ויענני וכו'. הנה הרב הגדול עיר וקדיש מהר"ר חיים ויטאל זצ"ל בדרשותיו כ"י בתוך דבריו כתב כי יתרו היה אחד מיועצי פרעה והוא אשר יעצו להשתעבד בישראל ואח"ך חזר בו ממה שעשה והלך למדין טרם שישתעבד בהם אבל איוב היה שם ושתק ונדון ביסורים וע"ז היה איוב מתרעם כי יתרו פתח ויענני כי יתרו פתח תחילה בעצה זו ואח"כ בעת השעבוד ברח ואיוב ששתק נדון ביסורין וזהו ויענני עכ"ל ומה טוב ומה נעים פירוש הרב ז"ל בקראין וא"ש לפי זה דכתיב יתרו וקרי יתרי שהוא היה שמו יתר וכשנתגייר הוסיפו לו וי"ו ונקרא יתרו כמ"ש רז"ל ולכך כתיב יתרו וקרי יתרי ר"ל יתר שלי אהובי ורעי וכתיב יתרו לומר שנתגייר ונקרא יתרו. והקרי הוא כמו שהיה אומר איוב על שם יתר מוסב אליו יתרי על שקל בכורי. ואפשר לפרש המשך הכתובים באופן זה. ועתה נגינתם הייתי וכו' תעבוני רחקו מני וכו' כי יתרי וכו' דהוא ידע בעצמו שהיה צדיק גמור ודן בדעתו כי שמא היסורין הם על ששתק בעצת פרעה ולא מיחה. אך העולם היו אומרים דאין האמת כן דודאי יש לו עונות גדולות והראיה כי יתרו פתח ולא נדון ביסורין ואיך אפשר דעל ששתק יתיסר ביסורין חזקים אין זה כי אם רוע מעלליו וז"ש תעבוני וכו' בטענה דעין רואה כי יתרי פתח ויענני כי הוא שלו ושקט ואני ביסורין כאלה ומוכח שהוא מעונות אחרים. ורסן מפני שלחו שפרקו עול ומכריעים חובתי על מגן בדברי נרגן שאני יודע בעצמי כי אין בי עון על ימין פרחח יקומו כלומר על הסברא המיומנת והישרה דידע אינש בנפשיה אם צדיק גמור פרחח יקומו בחרי חמר שהתחילו לפרוח זקנם חולקים על האמת. א"נ אפשר על ימין פרחח יקומו על דרך מ"ש המהלך לימין רבו הרי זה בור שאפילו בדרך ארץ אינו בקי כמו שפירש"י ביומא ל"ז וזה מהלך בימיני. א"נ אפשר פרחח יקומו דהם שנים

ושניהם עומדים לימיני ונמצא דהשנים לימיני ואני גרוע משניהם דג' המהלכין בדרך הרב באמצע והגדול בימין והקטן בשמאל כמ"ש שם ביומא:

פרק לא

פסוק א

ברית כרתי לעיני. ר"ת בכל ר"ל דבזה מתקן היסוד דברית העינים וברית הלשון וברית המעור אחוזים זה בזה במעמד שלשתן וצריך לשמרן כי האדם לעמ"ל יולד ר"ת עינים מעור לשון ואם פוגם בהם נפש כי תמעול מע"ל:
ומה אתבונן על בתולה. אפילו בבגדים שעליה וזהו על בתולה כמו שאמרו רז"ל:

פסוק יג

אם אמאס משפט עבדי וכו'. נמשך לזה יתעורר האדם מאד ויקח מוסר שכשם שהוא רוצה שהמשרת שלו יזדרז ולא יפיל מכל דבריו ארצה ואם ישנה איזה דבר קטן או לא יזדרז יכעוס עליו וידבר אליו קשות. מזה ישא עאכ"ו אלפי רבבה לעבוד עבודת ה' בזריזות עבודה תמה בכל ומה דמות יערוד חיוב עבודת ה' אלהי עולם אשר בראנו לכבודו ומטיב לנו תדיר ולא פסיק. לעבודת משרתו ויש הפרש כמה אלפים ורבבות כי אין מספר. המקום ברחמיו יאיר עינינו להכיר חובתנו אליו יתברך ויעזרנו על דבר כבוד שמו ולעבוד עבודתו בלב שלם כי"ר:

פסוק טז

אם אמנע מחפץ דלים וכו' ואוכל פתי לבדי וכו'. אפשר לרמוז בכתובים האלו והענין במ"ש הרב תה"ד סימן שי"ח דהאומר לחבירו בא ואכול עמי ואכל חייב לשלם לו דמי מזונו והוו בה רבנן בתראי דהרי"ף ז"ל כתב בתשובה דמי שפרנס יתום בתוך ביתו וכשהגדיל תבע מה שהוציא אין לו על היתום כלום דלא פירש בתחילה דלשם הלואה יהיב וכתב הרב ש"ך בשם מהרש"ל ז"ל דהא דמפרנס סתם חייב היינו בדלא משכח לאכול חנם אך אי משכח חנם אין כסף וקראו זה ופרנסו לא מצי תבע מיניה אחר כך והרב כנה"ג ז"ל ח"מ סימן קכ"ח כתב משם הרב מהר"ר אלישע גאליקו ז"ל דהרי"ף ז"ל מיירי במפרנס היתום סביב לשלחנו מפתו יאכל ומכוסו ישתה בכי האי גונא פטור מלשלם והרב תה"ד ז"ל מיירי במפרנסו בביתו של היתום אז הבעל הבית דינא קמשתעי דלא יהיב לשם מתנה. עוד הביא הרב כנה"ג ז"ל משם הרב המבי"ט ז"ל דמאן דמתחייב לשלם היינו כשהיה באותה שעה למתפרנס נכסים אבל אם עני היה באותה שעה אף שאח"ך יש לו פטור. וע"פ האמור אפשר כי השב"ח השבי"ח עצמו דכל מעשיו לשם

שמים והוא גומל צדקה וחסד ואינו מצפה לתשלום גמול וז"ש ואוכל פתי לבדי ולא אכל יתום ממנה דייקא כי זה דרכו להאכיל יתומים על שלחנו ומפתו ממש יאכלו ובכונה מכוונת נקט לשון זה כי היה באופן שהוא לשם מתנה גמורה כמ"ש הרב מהר"ר אלישע גאליקו וכה אמר איוב מסובין היינו אני והיתום על פת לחם. ואמר אם ראיתי אובד מבלי לבוש דהיינו דחזותו מוכיח כי עני ואביון הוא ואין לו מה לשלם כי במציאות זה המלבישו אבד מעותיו כמ"ש הרב המבי"ט ז"ל ועם כל זה מגז כבשי יתחמם וענתה בי צדקתי. עוד זה מדבר אם הניפותי על יתום ידי כלומר אי אתרמי שפרנסתי יתום באופן דמדינא חייב לשלם כגון ששלחתי מזונות לביתו של יתום ויתום עשיר וכיוצא דחייב לשלם וזהו כי אראה בשער עזרתי שעל פי התורה בשערים המצויינים עזרתה לי עם כל זה אם הניפותי על יתום ידי לשאול ממנו לשלם מה שפרנסתיו ואני נותנו לשם מתנה:

פסוק כז

ויפת בסתר. כתוב במכלול בית של בסתר דגושה וכן נמצא בספרים המדוייקים ואם כן אינו סמוך מלת ויפת לבסתר ונקראים השני שואים של ויפת נחים. דברי אמת להרב מהר"ש עדני ז"ל כ"י. שוב ראיתי דכבר הרב מנחת שי ז"ל האריך בזה:

פסוק לג

בחבי עוני. י"מ בחבי מחבואי וי"מ לשון אהבה וחיבה והבית דגושה. הן תוי מן המסרה נראה מלרע אכן מורי ז"ל השיבני שהוא מלעיל וכן גם כן מצאתיו בקצת סכ"י וי"מ שהוא לשון תאוה חסר אלף וי"מ לשון סימן. דברי אמת להרב מהר"ש עדני ז"ל כ"י:

פרק לב

פסוק ב

באיוב חרה אפו על צדקו נפשו מאלהים ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה וירשיעו את איוב. לכאורה אינו מובן דהוו תרתי דסתרן דחרה אפו באיוב וברעיו ואי הוה קאמר על אשר לא מצאו מענה לבד ניחא אך באומרו וירשיעו את איוב נראה דאף זו מן התוכחות דאיך הרשיעו איוב ואינו רשע וסותר הקודם שחרה אפו באיוב על צדקו נפשו. ואפשר במ"ש רז"ל בראשית ברא אלהים שעלה במחשבה לברא העולם במדת הדין ראה שאין העולם מתקיים הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין והיינו דכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. ותהי עלה הרב תורת חיים ז"ל בשיטתו לקמא על דף ן' דמאי קמ"ל קרא מה שעלה במחשבתו יתברך. ואעיקרא לא שייך כלפי מעלה כביכול ופירש הרב ז"ל דמחשבתו יתברך קיימת וכשהוא דן לצדיקים גמורים

הוא יתברך דן אותם במדת הדין הגמור בלבד כמו שעלה במחשבה לפניו לפי שהן יכולים להתקיים על שורת הדין. והשתא ודאי איוב איש תם וישר ונדיב נדיבות וכל מה שאמר ממעשיו הטובים אמת וצדק. אבל עם כל זה לפי מדת הדין הגמור לא אפשר אם לא ימצא איזה חטא כחוט השערה והקב"ה אחשיביה לדונו במדת הדין הגמור. וכבר כתב הרב תורת חיים שם דמ"ש ויען ה' את איוב מן הסערה פירושו שדקדק עמו כחוט השערה כמדת החסידים. הוא אשר דיבר אליהוא באיוב חרה אפו על צדקו נפשו מאלהים דייקא מדת הדין דכלפי מדת הדין שהקב"ה דן בה לצדיקים גמורים וחסידים מי יעמוך ואיך איוב מצדיק עצמו מאלהים מדת הדין כי אין נקי. ואל השלשה ריעי איוב חרה אפו דשויאו איוב רשיעא וירשיעו את איוב והוא שקר כי אינו רשע ח"ו. והרב מהר"ם אלשיך ז"ל פירש ומצאתי שהרמב"ן ז"ל רמזו בשער הגמול. כי איוב היה צדיק גמור אבל תרח מגולגל בו וכל אלו היסורין על עונות תרח הרבים שהיה ראש לעע"ז וחטא והחטיא וז"ש אליהוא באיוב חרה אפו על צדקו נפשו דייקא דהוא נפש תרח ומה לו כי יזעק ובקרבו נפש לא מטוהרה. ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה וירשיעו את איוב וזהו שקר מפורסם כי איוב היה צדיק הוא עצמו וכל מעשהו באמונה וכל מה שאומר ממעשיו הטובים אמת. אך נפשו נפש תרח והיא חייבת לכל היסורין האלה ויותר:

פסוק ו

צעיר אני לימים ואתם ישישים וכו'. פירוש שתים הנה המונעים אחת מצד עצמי כי צעיר אני לימים ואחד מצדכם כי אתם ישישים ובישישים חכמה על כן זחלתי מבחינת עצמי ואירא מצד בחינתכם. מחוות דעי הקצרה אתכם שאתם חכמים:

פסוק ח

אכן רוח היא באנוש ונשמת שדי תבינם. מדוקדק הכתוב על פי דברי רבינו האר"י ז"ל דנפש ורוח נכנסים באדם ממש והנשמה עומדת עליהם ואינה נכנסת באדם וז"ש רוח היא באנוש כי היא נכנסת באנוש ממש ונשמת שדי שהיא מרחפת תבינם:

פרק לג

פסוק יט

וריב עצמיו איתן. כן צ"ל הכתיב והקרי ורוב בוי"ו ורד"ק ז"ל הביאו בשרש רוב ופירוש יריב הקב"ה עצמיו במכאוב איתן. או פירושו יריב עצמיו שהם חזקים ואיתנים והוא

מקור או פועל עבר מגזרת פעול ע"כ ואין כן דעת רש"י ושאר מפרשים שראיתי. דברי אמת להרב מהר"ש עדני ז"ל כ"י:

פסוק כג

מלאך מליץ אחד מני אלף. אפשר לרמוז כי ס"ת ג'ימטריא צדיק שם רמז דכשיש קטרוג למעלה וכשצדיק בעה"ז מליץ טוב ניצול וכן כתב רבינו ישעיה ז"ל הביאו בשיטה מקובצת קמא דף ן' ומייתי מפרק אין דורשין מרבה בר שילא דהליץ בעד רבי מאיר תוכו אכל ותכף אמר הקב"ה הלכה משמו ע"ש וכן מצאתי בדברים רבה פרשה עקב כיון דאמר רבי פנחס בן יאיר כך ירד מלאך וכו' ע"ש וא"ש רמז האמור דהצדיק בעה"ז אם מליץ טוב עביד ומהני כמדובר:

פסוק כו

יעתר אל אלוה וירצהו וכו'. אפשר במ"ש פ"ג דקדושין האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאני צדיק גמור והוא רשע מקודשת דילמא הרהר תשובה בלבו אלמא מוכח דבהרהור תשובה הרי זה צדיק גמור ואע"ג דבאשה היא מקודשת מספק היינו משום דלא ידעינן אם הרהר תשובה ואם נתחרט יפה וגמר בלבו לשוב בתשובה. אמנם אם באמת התודה ונתחרט והסכים לשוב בתשובה מוכח דהרי הוא צדיק גמור וכן נראה מדברי הרמב"ם ה' תשובה. כל קבל דנא עינינו הרואות לרבינו הרקח ז"ל ולרבינו האר"י ז"ל שכתבו כמה סיגופים ותעניות לבעל תשובה. ונראה פשר דבר עם מ"ש בזהר הקדוש ע"פ גם ה' העביר חטאתך דהמקטרג היה עומד ומקטרג וכשדוד הע"ה התודה העביר המקטרג שלא יקטרג אבל להמית המקטרג ולברר ניצוצות הקדושה אשר נטמעו בקליפות צריך סיגופים ותעניות וז"ש יעתר אל אלוה בודוי ותפלה וירצהו כבר הוא צדיק גמור. אמנם אכתי פשו ניצוצי הקדושה והמצות שטרף הסט"א. ולזה צריך הכנעה וסיגופים ותעניות וז"ש וירא פניו בתרועה שנשבר לבו בתעניות וסיגופים אז וישב לאנוש צדקתו שגזל ממנו הסט"א וישובו כל המצות וניצוצי הקדושה וז"ש וישב לאנוש צדקתו:

פסוק כט

הן כל אלה יפעל אל וכו'. אמרו בתנחומא פרשת ואתחנן אמר משה לפני הקב"ה עם כל הבריות אתה מתנהג במדת רחמים שנים ושלשה פעמים שנאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר ואני עון אחד אי אתה מוחל לי א"ל קב"ה הרי אתה עשית ששה עונות ומונה כל ששה והששי הוא שאמר תרבות אנשים חטאים והשיב ממך למדתי שאמרת את מחתות החטאים וכו' ע"ש ויש להבין דהקב"ה אמר לו ששה עונות והוא השיב על אחד ואכתי פשו חמשה. וראיתי בספר דרוש שמואל פרשת קרח שהביא

משם מהר"ם ריקאנטי ז"ל מעין דוגמא למאמר תנחומא בסגנון אחר ופירש משם הגאון מהר"ר העשל ז"ל דיש סברא דפעמים שלש עם גבר הם חמשה וז"ש משה רבינו ע"ה שעון אחד מהששה עונות למד ח"ו ממנו וא"כ נשארו ה' וניתנו למחילה דפעמים שלש הם ה' ובזה פירש מאמר רז"ל בחוטרא דמחית את לקי רב לך ע"ש והרב דת ודין ז"ל פרשת וזאת הברכה הביא דרך זה ויש שם ט"ס ע"ש ואני בעניי לישב כמה דקדוקים אמרתי דמשה רבינו ע"ה היה סבור דכלהו איתנהו פעמים או שלשה או חמשה דלפי דעת האדם וגדולת נשמתו כך הוא נדון יש שנדון בב' ויש בג' ויש בה' דהכל לפי מה שהוא אדם ומשה רע"ה לפי רוב ענותנותו הקבועה בלבו באמת לא היה מחשיב עצמו וסבר דלא ידון בה' וא"ל הקב"ה רב לך שאתה גדול מאד ועוד הרחבתי לישב המאמרים בס"ד ואכמ"ל:

פרק לד

פסוק ז

מי גבר כאיוב וכו'. אפשר לפרש כי הנה הרב מהר"ם אלשיך ז"ל סבר כי לא יתכן לאיש אשר בו נפש חיה שכלית וקדושה להכשל בשום חטא שלא מדעת אם לא שכבר הזיד באחת מכל המצות אשר לא תעשנה ועשה מדעת ורצון גמור ונפסל ביוצא חוץ למקומו הא גרמא ליה ליכשל בחטא שוגג ואי אפשר לחטוא בלי עון שקדמו וכן כתב בשמו מהר"ם ן' חביב ז"ל בשיטתו ביומא על דף פ"ו ולפי סברא זו ניחא דחייב על השגגות מאחר שקדמו עון וקי"ל תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב. אכן הרב בתי כהונה בסוף ח"ב הביא סברא אחרת דאדרבא אין עון בלי חטא שקדמו כי לא יתכן אדם מישראל זרע קדש לבבו פונה לעבור על המצוה בזדון לולי שבתחילה נכשל בשוגג גם בלא דעת וטעם טעם איסור ונכנסה הזוהמה בו ואח"כ בא זדון ולדעת זה יש לדון דלא יהיה חייב דאין כאן תחילתו בפשיעה. ושם הרב הנזכר כתב עוד סברא שלישית דמשכחת לבא חטא בלי עון שקדמו וכן אפשר לבא לידי עון בלי חטא שקדמו ולא ימשך זה מזה ועוד צדד הרב והאריך הרחיב בזה ע"ש באורך וברוחב. והנה אפשר דאיוב היה סובר כסברא השנית דלא אפשר לאיש צדיק תחלת קלקולו בעז"ה לעבור בתחילה במזיד רק מוכרח כי בתחילה בבלי דעת נכשל בשוגג ואחר זה יבא לידי עבירה במזיד ועבירה גוררת עבירה והבא ליטמא פותחין לו והיה מהרהר על זה דכיון שתחלתו שוגג ואחר זה אנוס הוא פטור ויש לתמוה איך הוא יתברך נותן לרשע רע ונפרע ממנו על כל עונותיו. על כן בא אליהוא והן בפיו תוכחות כי לא צדק בזה והיינו דקאמר מי גבר כאיוב ישתה לעג

כמים וכו' כלומר דברי איוב לעו והיו כלא היו כי הוא אמר לא יסכון גבר ברצותו עם אלהים כי אין לו תועלת בעשות רצונו יתברך והכונה דשגיאות מי יבין ואחרי כן גורר המזיד ופורע לו ומענישו על הכל. ועל זה אמר אליהוא אנשי לבב שמעו לי תנו לבכם לחקור את זאת כי לא צדק איוב חלילה לאל מרשע לומר שהוא מסייע ליטמא ח"ו כי לא אמרו אלא פותחין לו כי הוא פרץ גדר ופתח פתוח מצא אבל לא נאמר מסייע להרע ח"ו ואם יחטא בשוגג ומזה יגרור למזיד חלילה לו מעול לשלם על המזיד כאלו נעשה מתחילה אמנם אין האמת כסברת איוב רק כסברא השלישית הנזכר דאין הדבר מוכרח דאפשר מזיד בלי שקדם לו שוגג ואפשר שוגג אף שלא קדם לו מזיד וכך גזרה חכמתו יתברך שהרשות נתונה לאדם והבחירה בידו ולא חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא. ומשפט הרשעים ותוקף הדין לעושים תחילה מזיד ואחר כך שוגג דחייבים גם על השוגג דהו"ל תחילתו בפשיעה וסופו באונס דחייב. אבל אם שגג בתחילה ומזה נגרר המזיד יקל עונשו וחלילה לו מעול כי פעל אדם ישלם לו. הכונה הלא תראה כי כל המצות שאדם עושה אף דאעיקרא איכא טענת מי הקדימני ומן הדין אין הקב"ה חייב לשלם. וגם דהן לו יהי דהמצוה ראשונה ישלם מ"מ מצוות הנגררות דכך היא המדה מצוה גוררת מצוה וגם דהקב"ה מסייעו כמ"ש הבא ליטהר מסייעין אותו ומן הדין במצות הנגררות אין שכרו כמצוה ראשונה ועם כל זה בטובו הגדול ישלם וז"ש כי פעל אדם ישלם לו כביכול כאלו הוא מן הדין כי כן מוכח תיבת ישלם כמ"ש סוף פרק הזרוע תני תנא ישלם ואת אמרת מדת חסידות ומחסדיו הרבים ישלם כאלו הוא מדינא לכל פעל אדם בשגם וכארח איש ימציאנו דמסייעין אותו ומצוה גוררת מצוה עם כל זה פועל אדם ישלם לו כאלו הכל מידו ובכחו הוא עושה הכל וזה לענין השכר. אף אמנם לא ירשיע לסייע לעבירה ח"ו כאמור. ושדי לא יעות משפט שאם שגג ונמשך מזיד לא יעות ח"ו לשלם לו בתוכחות על עון מאחר שנמשך משוגג ויקל ענשו כאמור:

פסוק יא

כי פעל אדם ישלם לו. אמרו בזהר הקדוש על פסוק זה דכמו שיעץ איוב לפרעה על ישראל שיקח ממונם וישעבדם כן הות ליה לאיוב. ואפשר לרמוז דזהו ר"ת פעל אדם ישלם לו פועל עצתך לפרעה אותו דין ממש ה' שלם לך ממונך לקח ויסרך. ודורשי רשומות אמרו פועל ר"ת למפרע לוו עלי ואני פורע. ואפשר ישלם ר"ת ישלם שבת למוד מועד כמ"ש רז"ל בש"ס פ"ב דביצה דמזונותיו של אדם קצובות מר"ה חוץ משבת וי"ט ולימוד בניו. ודרך צחות אמרו כל מזונותיו של אדם קצובות לו מתשרי חוץ מתשרי ראשי תיבות תשרי תורה שבת ר"ח יום טוב עכ"ד ואפשר לרמוז דס"ת כי פעל אדם

ישלם בגימטריא ענו כי זה כל האדם ביראה ובתורה להיות ענו כמו שכתבנו בעניותנו בכמה דוכתי מיסוד רז"ל בס"ד:

פרק לה

פסוק ב

הזאת חשבת למשפט וכו'. פירש הרב הגדול מהר"י דוד ז"ל בספר יקרא דשכבי דף ס' המשך כל הפסוקים ותורף דבריו כי אליהוא בא להשיב על דברי איוב שאמר תם ורשע הוא מכלה דאינו דומה למה שאמר אברהם אע"ה האף תספה צדיק עם רשע דאברהם אע"ה דחק ונכנס אולי יבטל הגזרה ויציל כמה נפשות אבל איוב מה בצע בדבריו שאמר אחר מעשה. וז"ש הזאת חשבת למשפט ר"ל האם זאת שאתה טוען נגד ה' ואומר שהוא שוטף צדיקים עם רשעים אתה מחשיב למשפט ר"ל להיות לך טענה לצדק משפטך אדרבא זהו חטא גדול כי הי"ל לומר מה יסכון לך עתה שכבר נאבדו ומה הועיל מחטאתי ואם תאמר שדור המבול וסדום תינח שנאבדו הגוזלים והעושקים אבל הנגזלים והנעשקים למה נאבדו דע שהם חטאו במה שהטיחו דברים כלפי מעלה כמו שאתה דברת וז"ש לאיש כמוך רשעך וכו' זהת"ד ע"ש באורך:

פסוק י

ולא אמר איה אלוה עושי וכו'. בעירובין דף י"ח אמר ר' ירמיה בן אלעזר כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב שנאמר ולא אמר אלוה עושי הנותן זמירות בלילה. מוכח מדקדוק הלשון דהגם דח"ו נגזרה גזרה אם אח"כ נשמעין ד"ת בלילה מתבטלת הגזרה וז"ש שוב אינו נחרב. וכתב הרב מהרש"א בחידושי אגדות דאע"ג דאמרינן דדוד הע"ה נענש מפני שקרא לתורה זמירות שנאמר זמירות היו לי חקיך יש לישב דהכא בלילה קראן זמירות על שם שנשמעין בלילה בקול כזמירות עכ"ד ואפשר עוד לומר דשאני דוד המלך ע"ה דאמר זמירות היו לי חקיך דהחוקים שאין בהם טעמים היו בעיניו כזמירות ועוד שאמר היו לי כלומר לי דוקא הגם דלכל העולם הם קשים ועמוקים לי הם כזמירות ומשו"ה מצאה הקפידא מקום לנח משא"כ הכא ודוק:

פרק לו

פסוק ז

וישיבם לנצח ויגבהו ואם אסורים. פ"ק דמגילה אמרו כשהקב"ה פוסק גדולה לאדם פוסק לו ולבניו עד סוף כל הדורות שנאמר ויושיבם לנצח ויגבהו ואם הגיס דעתו

הקב"ה משפילו שנאמר ואם אסורים בזיקים ילכדון בחבלי עוני ופירש רש"י ז"ל על ידי שמגביהים עצמם באים לידי יסורין ועוני. ופירש הרב הגדול מהר"ר יוסף דוד ז"ל בספר צמח דוד דף קכ"ה ע"ד דדייק לומר ואם אסורים בזיקים ילכדו בחבלי עוני דהיינו יסורין ועניות כמו שפירש רש"י ז"ל משום דהגדולה גורמת שני דברים טובים שנמחלים כל עונותיו ומתעשר וכיון שנמחלים כל עונותיו ודאי יסורין בדלים הימנו דאין יסורין בלא עון לכן כשמתגאה בגדולתו למפרע מאבד אותם הטובות שאין נמחלים עונותיו ובאים עליו יסורין ומאבד ממונו ובא לידי עניות ודייק לומר ילכדו ולא אמר יענשו משום דלכידה שייך במי שבורח ונלכד וה"נ העונות שנמחלו מתחילה כשמלך דהוי כבורח מהם עתה שנתגאה ילכד בהם:

פסוק טו

יחלץ עני בעניו וכו'. אפשר דהכונה יחלץ עני בעניו מיירי בעשיר שהעני כי לגבי דידיה זהו עוני אך יש עניים מרודים יותר ויותר אשר לגבי אותם העניים השפלים זה יקרא עושר והוה ס"ד דאם הוא חושב שהוא עניות מה אכפת לן הא לפי האמת לגבי עניים אין זה עניות לז"א יחלץ עני בענייו פירוש לפי דעתו שהוא מחשיבו עוני לגבי מה שהיה עשיר אפ"ה יחלץ. והטעם ויגל בלחץ אזנם כי ע"י היסורין הקב"ה מגלה אזנו לומר שובה אלי כדפירש רש"י ז"ל ובזה עושה תשובה. ואף גם זאת הסיתך וידחך מפי גהנם כמו שפירש רש"י ז"ל ועי"ז ונחת שלחנך מלא דשן הוא כמזבח שמלא דשן ואפר הקרבנות אף שלחנך מברר הסיגים ומתקן המגולגלים ונשאר הדשן כמו שנשאר במזבח כי על ידי היסורין שבת בתשובה ואתה יכול לברר כמזבח:

פסוק יט

היערך שועך לא בצר. פירש הרב הגדול עיר וקדיש כמהר"ר חיים כפוסי זלה"ה כי אין ערך למי שהוא שוע ונדיב ואין לו כסף ויהיה שועך מלשון נדיב ושוע ובצר לשון והיה שדי בצריך:

פרק לז

פסוק א

אף לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו. רז"ל במדרש פרשת אחרי דרשו על מיתת שני בני אהרן. והרב הגדול מהר"ר יוסף דוד ז"ל בספר יקרא דשכבי דף נ"א האריך בזה והביא כמה מאמרי רז"ל בזה ופירשם. ועליהם פירש באורך כמה כתובים מסימן הקודם מפסוק מי פקד עליו ארצה עד פסוקים אלו ומה שנוגע לפירוש הכתובים בקצור אמרתי אעלה.

מי פקד עליו וכו' שאיוב היה קורא תגר עליו יתברך. שאין בידו עון ולמה יביא עליו יסורין וא"ל אליהוא שאין להרהר אחר מדותיו כי מי האיש החכם אשר בארץ מתחת שיוכל לפקוד על מעשיו יתברך לעמוד בסודם ואפילו ימצא שהוא מרשיע את הצדיק מי יאמר לו פעלת עולה ח"ו שאין יכולת לאדם לבא עד תכונתו יען כי הן אל שגיא בחכמה אין חקר ולא אפשר שנדע ונכיר דרכיו שהרי אין לך דבר קשה בעולם לעיני בני אדם כמיתתם של נדב ואביהוא צדיקים גדולים בני אהרן שאין צדיק בארץ שיעשה טוב כמוהו נכנסו להקריב ומתו ונגלה סוד וטעם מיתתם שעי"ז יתקיים העולם כי יגרע נטפי מים יזוקו מטר לאדו אשר ע"י יזלו שחקים טל ומטר וירעפו לקיים אדם רב כל ימי עולם וא"כ כדאי היה ענין נדב ואביהוא לקיים אדם רב כי עיקר חיות העולם תלוי בזה כי בם ידין עמים לייסרם על ידי עצירת גשמים והן על כפים כיסה אור ע"י תפלה להביא מטר ויצו עליה במפגיע הכה"ג ביום הכפורים ויגיד עליו רעו כביכול השכינה שהיא אצלו ומקנה שהיו גשמי השנה קנויים לו אף על עולה עשן המערכה העולה וכל זה נמשך על ידי מיתת נדב ואביהוא שנתקדש הבית ושרתה שכינה למטה. אך יחרד לבי שמענו קולו שאמר לא יהיו בניו של אהרן דומים למטהו על זה אני תמיה שיצא מפיו הגה כזה. אמנם גם על זה יש לומר שאין כונת הקול כמתמיה אלא רצה לגלות ישרותו לבני אדם ואור משפטו שיתגלה על כנפות הארץ. זהת"ד בקצור והמעיין שם יראה מאמרי רז"ל ופירושיו חכו ממתקים ומשם באר"ה:

פסוק ז

ביד כל אדם יחתום וכו'. אפשר בחקירה אחת דמה מועיל שהוא יחתום והא קי"ל אין אדם משים עצמו רשע ויש לישב דהכא הדבר מפורסם מכח הקטיגורים דנבראו מעונותיו וכיוצא וז"ש וביד כל אדם יחתום וכי תימא מה תועלת בזה והלא אין אדם משים עצמו רשע לז"א לדעת כל אנשי מעשהו אותם הנבראים מעונותיו וזהו אנשי מעשהו דייקא וזה מפורסם ובכי האי גונא לא אמרינן אין אדם משים עצמו רשע:

פרק לח

פסוק א

ויען ה' את איוב מן הסערה ויאמר מי זה מחשיך עצה במילין וכו'. אפשר במ"ש המפרשים דאיוב סבר דמה שנענש אדם הראשון בחטא ראשון היה מטעם היותו יציר כפיו יתברך ולזה היה תמיה שלמה הענישו לו לאיוב בחטא ראשון כי הוא ילוד אשה. וע"פ זה אפשר לומר במ"ש הרמ"ע ז"ל דהגם דמדתו יתברך להעביר חטא ראשון מ"מ

זהו לשאר בני אדם אבל הקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה ולחסידיו אפילו בחטא ראשון נענשים ואדה"ר הוא מחסידיו ולזה נענש אפילו בחטא ראשון. ולפ"ז גם איוב לפי עוצם כשרון מעשיו רחמנא אחשיביה מסוג חסידיו שהקב"ה מדקדק עמהם כחוט השערה ולכך נענש בחטא ראשון. וז"ש ויען ה' את איוב מן הסערה כלומר לא כמו שאתה סבור שטעם אדה"ר שנענש בחטא ראשון הוא מטעם שהיה יציר כפי ועל זה תמהת עליך. דע כי לא צדקת בטעם אדה"ר מן הסערה שאני מדקדק עם חסידי כחוט השערה וגם אתה מטעם זה נענשת ומי זה מחשיך עצה במילין לומר מדעתך מילי דכדי והנח"ה שוברת:

פסוק טו

וימנע מרשעים אורם. אמרו בזהר הקדוש פרשת לך לך דף ע"ח ע"ב וימנע מרשעים אורם דא תרח ובני ביתיה אורם דא אברהם וכו' ע"ש ואפשר לרמוז כי אורם בגימטריא אברהם עם הכולל:

פסוק כה

מי פלג לשטף תעלה וכו'. והכתובים הנמשכים עיין מה שפירש הרב הגדול מהר"ר יוסף דוד ז"ל בספר יקרא דשכבי דף פ"ז ע"ש באורך:

פסוק לו

מי שת בטוחות חכמה או מי נתן לשכוי בינה. תרגם המתרגם מאן שוי בכליין חכמתא או יהב לליבא בינתא. ודע כי חכמי הנתוח אמרו כי נראים ורידים דקים מאד במראה אשר חידשו הנקרא טי"ל איסקופיי"ו ורואים שיש קנים חלוקים דקים מאד מן הכליות למוח ובמוח בתים רבים קטנים ומהלב נשפע רוח חכמה לכליות ועולה למוח עכ"ד וז"ש כליות יועצות שמכינות החכמה מהלב ועולה למוח. וז"ש שהיו כליותיו של אברהם אע"ה נובעות חכמה שהיה השפע הבא מן הכליות נובע כנהר שאינו פוסק. וכפ"ז א"ש מי שת בטוחות הכליות חכמה ששם נשפע רוח חכמה או מי נתן ללב בינה שמהלב בא לכליות. ויש נסחא אחרת בתרגום מאן שוי בכליין חכמתא או יהב לתרנגול ברא ביונתא למקלסא למריה ואתיא כמ"ש בש"ס בר"ה דף כ"ו דהתרנגול נקרא שכוי שנאמר או מי נתן לשכוי בינה וכתב הרב פרי חדש בא"ח סימן מ"ו דזהו הנכון לפרש דהתרנגול נקרא שכוי כמ"ש בש"ס דילן ובירושלמי פרק הרואה ע"ש ודבריו חיים וקיימים דכיון דבבבלי וירושלמי אמרו כך וגם יש נסחא בתרגום כן זהו הנכון. ועיין מה שכתבתי אני הדל בברכי יוסף שם וזה עיקר:

פרק לט

פסוק א

הידעת עת לדת יעלי סלע וכו'. פירש רש"י ז"ל ששונאה את ולדה ועולה לראש הסלע כשכורעת לילד כדי שיפול לארץ וימות והקב"ה מזמין לו נשר ומקבלו בכנפיו:

חולל אילות תשמור. האילה רחמה צר ואין הולד יכול לצאת ובשעת לדתה מזמין דרקון ומכישה ברחמה ונפתח ואם מקדים או מאחר רגע מיד מתה ובין אותם רגעים איני מחליף ובין איוב לאויב נתחלף לי עכ"ל רש"י ז"ל והם דברי הש"ס פ"ק דבתרא דף י"ו וח"ו שנתחלף לו בין איוב לאויב. אבל בכונה מכוונת ממפלאות תמים דעים מאויב עשה איוב דהיינו כי אויב שהוא תרח נתקן באיוב ע"י היסורין שסבל. ואפילו במציאות זה אינו כמו שסבר איוב דאיוב עשה אויב רק דאויב עשה איוב. ונהירנא שהגאון הרב ברכת הזבח ז"ל בספר ברכת שמואל האריך ודבריו מיוסדים על אדני פז ומאמרי רז"ל ושם נאמר דאברהם אע"ה היה מתירא שיאמרו אלהי איוב שתרח נתקן בו. ואיוב ר"ת אברהם יצחק ויעקב בניו ובשרו הקב"ה שלא יזכה לזה שיקרא תגר וז"ש והיה ברכה זהת"ד בקצור נמרץ עש"ב ואני בעניי אמרתי גרגיר בזה בקונטריס פני דוד פרשת וירא ע"ש:

פסוק ה

מי שלח פרא חפשי. הנה בקצת בעלי חיים המוכנים לעבודת האדם כמו השור והחמור יחשוב החושב שהיה זה בהשתדלות אנושי. ויעיד הפך זה כי אמנם נמצא בין חיות הבר מיני בעלי חיים אשר צורתם וטבעם הוא כמו תמונת וטבע אותם המשרתים לאדם ומכל מקום לא יוכל האדם בשום פנים להכניעם לעבודתו כמו הפרא שהוא חמור הבר והראם שהוא כתבנית שור אוכל עשב ולא יוכל אדם להרגילם לעבודתו בשום פנים ומזה התבאר שהיו אותם בעלי חיים המשרתים לאדם מוכנים לזה במצות מסדר לתכלית מכוון מאתו. מפרשים:

פרק מ

פסוק ד

הן קלותי מה אשיבך. כלומר עתה התחלתי להכיר מיעוט ערכי וקלות דעתי שאיני כדאי להשיב. אחת דברתי ולא אענה מה שסברתי שמסרת הכל ביד המערכה לא אענה כי עתה ידעתי הכל בהשגחה וממך הכל ואתה מושל בכל. ושתים ולא אוסיף יש מי שפירש על שתי שאלות ששאלתי אם הכל בהשגחה איך יתכן שיבא הרע על הצדיק והרשע יהיה בשלוה והשקט ורוב טובה והגם דעדין לא ידעתי תשובה לזה לא אוסיף

עוד לשאול כי ירא אנכי להרהר אחריך עכ"ד. ואפשר במה שכתבנו לעיל משם מהר"ם אלשיך ז"ל ורמזו הרמב"ן ז"ל דאליהו הוכיחו על צדקו נפשו דהוא טוב אבל נפשו חטאה מאד בגלגול שעבר וכמו שהיה האמת שתרח נתגלגל בו. ובזה יש ישוב לחלוקת צדיק ורע לו. ואנו בעניותנו רמזנו לעיל שגם הוא התחיל להתעורר בזה. וז"ש ושתים ולא אוסיף כלומר על השתים ששאלתי על צדיק ורע לו רשע וטוב לו כבר הי"ל תשובה ולא אוסיף דעדיין יש לי לשאול דאמאי בצדיק זה באה נפש זו החוטאת ולא אוסיף לשאול:

פסוק ו

ויען ה' את איוב מן סערה. אפשר דרמז דלצדיקים וחסידים מדקדק עמהם כחוט השערה כמש"ה וסביביו נשערה מאד. ואפשר לתת טעם דלעיל מן הסערה בה"א והכא כתיב מן סערה בלא הא דלעיל לפי מה שפירשנו בעניותנו לעיל מיירי באדם הראשון שדנו בדקדוק כחוט השערה ולכן כתיב הסערה בהא הידיעה כי על אדה"ר מדבר והכא מיירי בחסידי העולם. א"נ דכתיב ברישא הסערה והכא סערה להורות דגם בזה הדקדוק עם חסידיו אין הכל שוים ומדרגות מדרגות יש כפי חסידותם. והכונה שהוא רמז דהגם דהבין דהצדיק נתגלגל בו נפש רשע עדיין יש לו לשאול ולז"א לו שיספיק לו תשובה שמדקדק עם חסידיו כחוט השערה וגם בזה יש חילוק ומדרגות ואין שכל האדם מגיע להבין עזוזו ונפלאותיו:

פסוק ז

אשאלך והודיעני וכו'. והשאלה היא אם זרוע וכו' תמשוך לויתן וכו' וכיוצא להעירו מתרדמתו שסבר לרדת לעומק משפטיו והוא יראה אחת מאלפי רבבה מגדולת רוממותו יתברך ויכיר חסר"ו של אדם:

פרק מא

פסוק ג

מי הקדימני ואשלם וכו'. פירש הרב אש דת ז"ל דף ס"ט מי הקדימני וכו' שאם הקדים אדם לעשות מצוה קלה הו"ל כמטי הנאה כדכתיב תנו עז לאלהים והקב"ה משלם שכרו בדבר שאינו קצוב הארץ וכל אשר עליה שתחת כל השמים לי הוא ונותנו למי שירצה ואם בדיני אדם אינו כן לגבי הקב"ה לא שייך לומר שאינו קצוב וישלם ככל אשר דיבר שתחת כל השמים לי הוא עכ"ל והרב מהר"י דוד ז"ל בספר יקרא דשכבי סוף דף נ"ט פירש שהקב"ה בא לגלות לאיוב שהוא ראוי ליענש על שאמר תם ורשע הוא מכלה ואעפ"י שאברהם אמר כן אינו דומה וז"ש מי הקדימני ואשלם ר"ל מי שהקדים לדבר לי

כדבר הזה קודם שהבאתי הגזרה וקודם שנאבדו לא די שלא יענש אלא אדרבא אשלם לו שכר טוב לפי שכונתו היה לש"ש להציל לקוחים למות והשכר שאתן לו הוא כי מכל האדם אשר תחת כל השמים איני בוחר להיות לי אלא אותו שהקדימני כמו שאמרו במדרש שם שהשכר שנטל אברהם על שבקש רחמים על סדום היה שמנח עד אברהם עשרה דורות ומכלם לא דיבר אלא עם אברהם וזהו אהבת צדק ותשנא רשע וכו' וז"ש פה תחת כל השמים לי הוא וגם אמר לא אחריש בדיו ר"ל לו לאותו שהקדימני לא אחריש להטיב וגם לבדיו היוצאים ממנו מפני חין ערכו שהיה דיבורו כדי לבקש רחמים זהת"ד ז"ל וע"ש בסיום דבריו שהם בסגנון אחר. ולי אני עני אפשר להסמיך איזה הקדמות מהמפרשים בענין מי הקדימני והבאתי אני עני דבריהם ז"ל בקונטריס ראש דוד ריש פרשת נח. זה יצא ראשונה דמי שהוא ירא שמים לא נאמר בו מי הקדימני דהכל מידי שמים חוץ מיראת שמים. וזאת שנית כל מי שהוא זריז במצות שמתלהב ומקדים למצות לא שייך ביה מי הקדימני ואתנח סימנא זריזין מקדימי"ן למצות. ועוד בה שלישיה מחשבה טובה ודבקות בו ובתורתו ובמצותיו ליכא מי הקדימני. ואת רב"ע מי שזכה למעלות דלא שייך בהו מי הקדימני אבא מזכה ברא זהת"ד המפרשים. וזה רמוז בקראין מי הקדימני ואשלם תחת כל השמים לי הוא וא"כ מי הקדימני. ומכלל הדברים דירא שמים דאינו בסוג מ"ש תהת כל השמים לי דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אינו בכלל מי הקדימני. ועל זה דאתיא מדיוקא אמר לא אחריש בדיו שהם בניו דכיון דיש בו יראת שמים ואינו בכלל מי הקדימני לא אחריש בדיו שהם בניו לא אחריש להטיב לבניו בזכותו דכגון זה אבא מזכא ברא. ודבר גבורות וכן מי שהוא זריז ועושה גבורה להיות זריז אינו בסוג מי הקדימני. וחין ערכו שהוא דבק בתורה ובמצות במחשבתו תמיד ויתן חינו על ערכו ודבקותו. גם זה לא שייך מי הקדימני. ועוד אפשר לרמוז במשז"ל בשוחר טוב שהקב"ה זורע המצות והפירות לבעלי המצות הגם שכביכול מן הדין אין צריך לתת הפירות כמו שהאריך הרב מהר"י דוד ז"ל וכתבנו הענין בעניותנו בדרושים. וכתב רבינו אפרים ז"ל שהוא זורע התורה גם כן כמו שנאמר אור זרוע לצדיק. וז"ש מי הקדימני ועכ"ז אני משלם ולא סגי גוף המצות. גם הפירות הגם דעל פי הדין הפירות שלי לא אחריש בדיו כמו בדי האילן היוצאים מהזריעה. וכן ודבר גבורות היוצא מהתורה שלמד וז"ש ודבר גבורות כלומר לימוד התורה שהיא שמותיו של הקב"ה וחין ערכו מלשון ערך ושומא כל הנישום מפירות התורה והמצוה אני נותן מתורת חסד:

פרק מב

פסוק ו

ונחמתי על עפר ואפר. פירש בספר שבלת של לקט כ"י שחיבר הרמ"ז ז"ל מגורי האר"י ז"ל דהכונה שאמר איוב שהיה גלגול תרח תהי זאת נחמתי דברא מזכה אבא הוא אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר וז"ש ונחמתי על עפר ואפר:

פסוק ז

כי לא דברתם אלי נכונה. לומר שכל זה בא לו על רוב פשעיו וכל השומע ישחק דאיוב איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע וכמו שכבר אליהוא חרה אפו בשלשת רעיו על אשר לא מצאו מענה וירשיעו את איוב. ובשלמא על איוב כף זכות מכרעת כי אין אדם נתפס על צערו כמו שאמרו רז"ל:

פסוק ט

וישא ה' את פני איוב. דכיון שהם קנטרו אותו מאד ועם כל זה מחל להם והתפלל עליהם בזה נסתם פי המקטרג עליהם דכשצדיק למטה מלמד זכות מועיל לבטל הקטרוג למעלה כמ"ש רבינו ישעיה ז"ל הביאו בשיטה מקובצת קמא דף נ' וכמש"ל ולכן גם ה' מחל להם עונם:

פסוק י

וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו. אפשר אפילו מדת הדין כמשז"ל כל מקום שאומר וה' הוא ובית דינו וכמשז"ל כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו. ולכן איוב שמחל על כל אשר קנטרוהו רעיו והתפלל עליהם גם מדת הדין נהפכה לרחמים ושב את שבות איוב ונ"ט בהתפללו בעד רעהו כדבר האמור. וז"ש אח"ך וה' בירך את אחרית איוב אפילו מדת הדין רח"ם רחמתי"ם ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה ונתן הכס"ף וק"ם לו וחי מאה וארבעים שנה. הוא ברחמיו ירחם עלינו ויזכנו לעובדו בלב שלם ולעסוק בתורתו הקדושה ובמצותיו לאורך ימים ושנות חיים: